

LIBERTAS

Nr. 39

Maj 2002

Adam Smith Prisen 2002

Gerard Radnitzky modtager Adam Smith Prisen 2002

Redaktionen

Introduktion til “Værdier og den sociale orden”

Gerard Radnitzky

Fremtiden for privatiseringer

Kim Behnke

Historien om DDT og den “danske holdning”

Frederik Schmidt

Nekrolog: Robert Nozick 1938-2002

Chresten Anderson

Anmeldelse

Steven Milloy: Junk Science Judo: Self-Defense against Health Scares & Scams

Indhold

Gerard Radnitzky modtager årets Adam Smith Pris 2002 ..... 3 <i>Af Redaktionen</i>	Nekrolog: Robert Nozick 1938-2002 ..... 20 <i>Af Chresten Anderson</i>
Introduktion til "Værdier og den sociale orden" ..... 4 <i>Af Gerard Radnitzky</i>	Anmeldelser ..... 22 <i>Steven Milloy: Junk Science Judo: Self-Defense against Health Scares & Scams</i>
Fremtiden for privatiseringer ..... 12 <i>Af Kim Behnke</i>	Bidragydere til dette nummer 23
Historien om DDT og den "danske holdning" ..... 18 <i>Af Frederik Schmidt</i>	

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet Libertas udkommer fire gange årligt og postomdeles til abonnenterne. Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Ansvarshavende redaktør

Nikolaj Gammeltoft
Gothersgade 34, 1.
1123 København K
Tlf./e-mail: 2347 7707 - gammeltoft@libertas.dk

Redaktion

Christopher Arzrouni, Luise Wimpffen Bræstrup, Jacob Wimpffen Bræstrup, Morten Carmel, Lars Christensen, Per Henrik Hansen, Pernille Johansson, Mikkel Kroglund, Peter Kurrild-Klitgaard, Mikael Bonde Nielsen, Ole Birk Olesen og Anders Wivel.

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art – f.eks. artikler, bog- og film anmeldelser, noveller, essays og illustrationer (fotos, tegninger, diagrammer o.l.) – men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes til redaktionen på tidsskrift@libertas.dk. Skrivevejledning fremsendes ved henvendelse til redaktionen.

Årsabonnement

Personligt (fire numre) ..... kr. 190,00
Institutioner (fire numre) ..... kr. 350,00

Tillæg for levering udenfor Danmark og Færøerne

Grønland ..... kr. 50,00
Øvrige Norden ..... kr. 40,00
Øvrige Europa ..... kr. 50,00
Øvrige udland ..... kr. 80,00

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt selskabets forretningsfører. Udebliver Libertas, kan erstatningseksemplarer rekvireres hos postvæsenet.

Layout

www.swush.com

Selskabet Libertas

Libertas er en uafhængig og ikke-partipolitisk gruppe som har til formål at fremme et åbent samfund baseret på den frie tanke og den frie markedsøkonomi.

Forretningsfører (administration & regnskab)

Christian Bergquist
Østbanegade 105, 4 th.
2100 København Ø,
Tlf./e-mail: 3555 3726 - cbe@libertas.dk

Sekretær (arrangementer og aktiviteter)

Pernille Johansson
Tonemestervej 2, 2. Mf.
2400 København NV
Tlf./e-mail: 3584 1894 - info@libertas.dk

Præsidium

Bo Andersen, Christopher Arzrouni, Rasmus Bartholdy, Otto Brøns-Petersen, Jacob Wimpffen Bræstrup, Henrik Carmel, Morten Carmel, Lars Christensen, Villy Dall, Flemming Friese-Jensen, Nikolaj Gammeltoft, Hans Christian Hansen, Jens Frederik Hansen, Nicolai Heering, Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Henrik Gade Jensen, Palle Steen Jensen, Tage Sværke Jessen, Pernille Johansson, Martin Jul, David B. Karsbøl, Peter Kurrild-Klitgaard, Ole Kvist, Kristian Kyndi Laursen, Mikael Bonde Nielsen, Rasmus Dalsgaard Nielsen, Stig Nørgaard, Mike Polczynski, Casper Thorsted Sørensen, Dan Terkildsen, Anders Wivel, Sune Wæsel og Finn Ziegler.

Hjemmeside og nyhedsbrev

www.libertas.dk

Kontakt

libertas@libertas.dk

Gerard Radnitzky modtager årets Adam Smith Pris

Libertas har på selskabets præsidiummøde besluttet at tildele Adam Smith Prisen 2002 til Gerard Radnitzky. Radnitzky er filosof og professor i videnskabsteori. Prisen tildeles for hans fremme af liberale idéer og individuel frihed gennem et stort forfatterskab og en lang akademisk karriere. Prisoverrækkelsen finder sted i København den 1. juni kl. 19.00 ved en middag, hvor der er adgang for offentligheden.

Den tjekkoslovakisk fødte videnskabsteoretiker Gerard Radnitzky er blevet tildelt Selskabet Libertas' Adam Smith Pris 2002. Radnitzky modtager prisen for sit forfatterskab indenfor politisk filosofi og liberalisme. I sit virke har Radnitzky forsvaret de frie samfunds principper og individets ret til at tage ansvar for og bestemme over sit eget liv.

Radnitzky blev født i 1921 i det daværende Tjekkoslovakiet. Fra 1940 til 1945 tjente han som pilot i det tyske luftvåben. I april 1945 deserterede han til Sverige, hvor han i 1956 blev statsborger. I 1972 vendte han tilbage til Vesttyskland.

Udover sin militære uddannelse opnåede Radnitzky i 1955 kandidateksamen ved Stockholms Universitet. I 1958 blev han Ph.D. i teoretisk filosofi ved Göteborgs Universitet. Fra 1960 underviste han på Göteborgs Universitet indtil han i 1972 blev udnævnt til professor Ruhr-universitetet i Bochum. I 1976 blev han udnævnt til professor på Trier Universitet, hvor han i dag er professor emeritus.

Radnitzky har betegnet sig selv som individualist i en kollektivistisk tid. Det var under opvæksten i Tjekkoslovakiet, at han begyndte at beundre den anglo-saksiske kultur, hvorfra den klassiske liberale tradition stammede. I modsætning til f.eks. Tyskland og Østrig var Tjekkoslovakiet i 1930'erne mere frit og åbent i forholdet til omverdenen, hvilket Radnitzky retrospektivt har betegnet som sit held.

Først sent i livet blev Radnitzky interesseret i samfundsvidenskab og politisk filosofi, bl.a. under indflydelse fra Karl Popper og Friedrich von Hayek. Han var en af Poppers disciple og fik et livslangt venskab med den østrigske filosof. Han formåede også at opdyrke en relation til Hayek med hvem han delte sin østeuropæiske baggrund såvel som interessen for den britiske tradition for individuel frihed.

I 1986 blev han medlem af Mont Pelerin Selskabet. Han er forfatter til en stor mængde artikler og bøger indenfor videnskabsteori og politisk filosofi.

I juli 2001 blev Radnitzky hædret flere steder i anledningen af sin 80 års fødselsdag. Bl.a. udgav den belgisk-baserede tænketanke The Centre for the New Europe festskriftet "Do Ideas Matter? Essays in Honour of Gerard Radnitzky" (Bouillon, 2001).

Læs mere på www.radnitzky.de.

Referencer:

Bouillon, Hardy, ed. (2001): *Do Ideas Matter? Essays in Honour of Gerard Radnitzky*. The Centre for the New Europe.

Deltag i årets Adam Smith Pris-overrækkelse

Adam Smith Prisen overrækkes den 1. juni 2002 kl. 19.00 på Restaurant Pascal, Klosterstræde 23 i København. Det sker i overensstemmelse med traditionen, som tilsiger, at prisen skal uddeles på eller omkring årsdagen for den skotske økonom Adam Smiths (1723-90) fødselsdag (5. Juni). Der er adgang for offentligheden. Cand.polit. Lars Christensen vil motivere valget af årets prismodtager. Journalist og historiker Bent Blüdnikow vil være aftenens hovedtaler under emnet "Opgør med venstrefløj - kommunismens tragedie i de danske medier". Gerard Radnitzky vil ikke selv være tilstede.

For deltagelse i prismiddagen kontakt Libertas på info@libertas.dk eller indbetal 400 kr. for deltagelse i arrangementet på selskabets girokonto 808-0577. Hvis du benytter homebanking, er registreringsnummeret 1199, og hvis dit homebankingsystem anmoder om et 14-cifret kontonummer, sammenstilles ovenstående til 11990008080577.

Introduktion til ”Værdier og den sociale orden”

I denne artikel introducerer og diskuterer Gerard Radnitzky i et liberalt perspektiv en række centrale idéer om udviklingen af værdier, moral, etik og social orden. Radnitzkys udgangspunkt er dels en akademisk interesse for hvordan værdier og social orden opstår, dels en kritik af velfærdsstatens moralsystem og et forsvar for individets private etik, der bygger på respekten for ejendom og frihed. Artiklen er et forord til tre-binds værket ”Values and Social Order” som forfatteren har redigeret sammen med Hardy Bouillon. Radnitzky er dette års modtager af Libertas’ Adam Smith Pris.

Af Gerard Radnitzky

”Nogle gange vil hele grupper og måske hele nationer forfalde, fordi de har valgt de forkerte værdier”
Hayek, 1978, p. 20.

Formålet med disse indledende bemærkninger er dobbelt: Dels at afklare nøglebegreber for at kunne skabe en forståelse mellem forfatter og læser og dels at give en ”smagsprøve” på mine værker. Resuméet, der følger efter denne introduktion, udruster læseren med en oversigt over indhold af kapitlerne fra den respektive forfatters synspunkt.

1. Afklaring af nøglebegreber

Vi taler ofte om værdier, mål, etik etc. Dog vil vi let begynde at kludre i det, når vi bliver bedt om at forklare, hvad vi helt præcist mener med ordene, og hvordan vi anvender de pågældende ord i en kontekst. Diskussioner om værdier er i praksis uundgåelige. Men hvad er et tilfredsstillende svar på spørgsmålet om, hvad en værdi er? Hvis man er i tvivl om dette spørgsmål, kan de indledende betragtninger være til hjælp.

Spørgsmål som ”hvad er...?” er misledende, fordi de insinuerer, at der er en ”sand” mening knyttet til ordet, der er sat spørgsmålstejn ved. Spørgsmålene skal konstrueres enten som en opfordring til at forklare, hvordan et specifikt kommunikativt fællesskab benytter/benyttede det pågældende udtryk eller som et forslag til om, hvordan ordet bruges (Mere nøjagtigt et forslag i en speciel kontekst om at erstatte det pågældende intuitive begreb med en forbedret version af begrebet). I det sidste tilfælde bliver det som regel antaget, at det forbedrede, og derved afklarede begreb er et bedre intellektuelt redskab og mere ”anvendeligt” end det intuitive begreb i de hverdagsagtige samtaler. I disse tilfælde taler videnskabsmænd oftest om at foreslå en speciel definition. En definition er kun en af mulige måder at introducere et forbedret begreb på. Filosofer foretrækker derfor at kalde processen med at komme med sådanne forslag og anbefalinger for en ”eksplikation” – forklaring.

Empirikere, hvad enten de studerer en eksotisk stamme eller et avanceret industrielt samfund, bliver nødt til at begynde med at observere adfærd. Det at ”observere” betyder, at deres studier er styret af de problemer, som de ønsker at undersøge, og at disse problemer er opstået fra deres baggrundsviden. Det har været foreslået dem – taget i betragtning af konkurrencen mellem problemer på det givne tidspunkt - hvilke problemer, der er interessante på et givent tidspunkt. Eksempelvis de problemer, der ved nærmere undersøgelse ser ud til at medføre en betydelig kognitiv fremgang. Og løste problemer skaber forhåbentlig nye ”dybere” problemer. Lad os begynde med det helt fundamentale. Tænk for eksempel på etnologer eller adfærdsforskere (etologer), der studerer en stamme, som de på forhånd ikke er fortrolige med. De lægger mærke til, at folk har tendens til at respondere på en speciel type situation på en forudsigelig måde (en type situation, som forskerne er interesseret i). Hvis deres foreløbige hypoteser har ledt dem til at identificere regelmæssighed i stammens adfærd, vil de forsøge at forklare adfærden for at kunne forstå den. De formoder, at regelmæssighederne er opstået, da de følger en bestemt regel. Således vil forskerne forsøge at komme nærmere den regel eller norm og formulere den. Reglen eller normen konstituerer dog visse begrænsninger. Regler, der følger adfærd, kan blive opfattet som en traditionsbunden beslutning. Det reducerer beslutningsomkostninger. Sådant en adfærd kan måske give information om præferencer, der er delt af medlemmer af gruppen. Hvordan opstod adfærden, skikken etc.? Handlinger, som har vist tidligere at være succesfulde til at håndtere en bestemt type situation, er blevet indført som ”tommelfinger-regler”, og andre mennesker har imiteret de succesfulde aktører¹.

Regler/normer udvikles enten spontant udvalgt som led i en kulturel evolution, eller de bliver konstrueret, designet af moralister, præster, lovgivere etc. (Hayek taler om de respektive begreber ”cosmos” og ”taxis”). De rangerer fra implicite konventioner, skikke og traditioner til eksplicit formulerede kodificerede forskrifter eller love (i en bred forstand). Nogle regler bliver håndhævet af sig selv. Andre

behøver en anden orden, der håndhæver dem (jvf. Jassay 1994). Den håndhævede orden kan være en spontan orden eller en konstrueret orden. For eksempel er en "byttehandel" et eksempel på en selv-håndhævet spontan orden. Gentagne handlemåder er typisk understøttet af skikke, gruppepres etc., der spontant håndhæver ordener. I tilfældet med en enkelt udveksling af eksempelvis en vare (i konteksten af et anonymt samfund) kræver en ikke-simultan udveksling en håndhævet anden orden. I de fleste tilfælde er den ledsaget af statens voldsmonopol. Omkostningen ved at håndhæve en første orden afhænger af den kulturelle kontekst. Jassay har overbevisende argumenteret, at ejendom frembringer orden, eksempelvis kommer markedet logisk set og derfor historisk førend staten.

En regel/orden vil blive håndhævet af sig selv, hvis interaktionen ifølge reglen er gavnlige for begge parter. De har derfor et incitament til at følge reglen, konventionen og traditionen. Og de vil blive imiteret af andre. Således har en selv-håndhævet regel eller orden en god chance for at blive institutionaliseret og få status af sædvaneret. Disse love konstituerer utilsigtede konsekvenser af rationelle aktørers nyttemaksimerende adfærd. De konstituerer en spontan orden på hayekiansk vis – en orden, som har udviklet sig i en opdagelsesproces i konkurrence med andre mulige løsninger. Spontane ordener som penge og love er endeligt blevet overtaget af regeringer for at indkræve indtægter på en måde, der har mindre politiske omkostninger end direkte beskatning.

Således blev den sunde konkurrence mellem valutaer, der blev nydt af middelalderens europæere til sidst erstattet af statens monopol. Penge blev politiseret. Den ældre og kompensations-baserede lov blev afløst af lovgivning, der generede indtægter for kongen og senere for staten snarere end kompensation for offeret (jvf. Benson, bind 1). Lovene og lovgivningen varetog i stigende grad mere regeringers behov og interesser for ressourcer og magt og mindre borgernes behov. Moderne monetære og legale institutioner (ordener) kan opfattes som utilsigtede konsekvenser af statens interventioner – den skæbnsvangre indbildskhed af konstruktivistene jvf. begrebet "fatal conceit of constructivist" (jvf. Mises, Hayek, Leoni, Benson etc.). Når en spontan orden vokser sig større, er det oftest til fordel for alle implicerede parter. For eksempel når et marked vokser, vil den derigennem opnåede horisontale koordination bringe nye muligheder og ny viden, idet det fungerer som en læreproces. Når en konstrueret orden (en stat eller regering etc.) vokser vil den hierarkiske underordning forstærke centraliseringstendensen. Statsejede karteller vokser i antal og størrelse, og et "skattekartel" kan opstå (som planlagt for EU i Maastricht Traktaten med dens "vision" om en europæisk superstat) ved at mulighedernes rum for borgerne bliver reduceret, og systemet bliver mere og mere uforeneligt med frihed. En centralistisk konstruktion bryder endeligt op efter etnisk eller historisk splittede linier – se blot på USSR, Tjekkoslovakiet og Jugoslavien.

Regler, der i virkeligheden styrer adfærd i et bestemt samfund er regler, der er blevet institutionaliseret. Institutioner rummer regler. Sociale institutioner kommunikerer den nødvendige information til at forme forventninger, og de giver derfor feedback til aktører og hjælper dem med at kontrollere nøjagtigheden af deres forventninger og lære af deres fejl – spillerne lærer reglerne for de sociale spil. Institutionaliserede regler udgør kernen af social orden. De første institutioner er ejendommen og familien.

Institutioner udgør en guldgrube af viden (mest stiltiende viden). De er et lager af koordineret viden. Som andre abstrakte entiteter, der befolker Karl Poppers "World 3", vil de når de først er opstået - takket være menneskets intellektuelle aktivitet - have tendens til at udvikle deres eget liv. Hvis en institution skal overleve på langt sigt, bliver den nødt til at være fleksibel nok til at tilpasse sig ændringer som følge af de historiske betingelser og på samme tid bevare nok sammenhængskraft, lighed eller kvalitativ identitet med den originale version til at blive anerkendt som den "samme" institution². Det klassiske eksempel på evolutionen af social orden (udover de ovennævnte institutioner som ejendom og familie) er penge, som tidligere analyseret af Carl Menger (1892) og af Ludvig von Mises (1912) i deres teorier om penges oprindelse. Love er et eksempel på en institution, hvis adfærd er underlagt "regelstyret ledelse". Sædvaneret og love er, i så vidt at de har udviklet sig på baggrund af handlinger, der fører til strid mellem parter, en form for kollektiv selv begrænsning (Bruno Leoni). Som nævnt ovenfor vil det derfor i høj grad blive håndhævet af sig selv.

Hidtil har jeg nærmest benyttet ordene "orden" og "institution" synonymt. Men hvad er orden? Som nævnt ovenfor, skal spørgsmålet om orden konstrueres som en "eksplication" (forklaring) for at undgå essentialisme³ og misforståelser. For det nuværende formål vil nogle overordnede betragtninger være tilstrækkelige. Et socialt system udgør en samling af aktører, der repræsenterer en bestemt organisationsstruktur. Sådan en struktur svarer nogenlunde til det, som Hayek kalder for "orden". Aktørers valg udgør en etableret orden, der opererer og samtidig bidrager med handlinger, der ændrer orden. Reglerne for denne adfærd er indlejret i institutionerne. En analogi til biologi kan i denne forbindelse være nyttig. I evolutionær biologi er enhederne for selektion gener, individer eller et aggregat af individer, og de fungerer som bærere og som baggrund for test af genernes aktiviteter. Analogt er enheden for selektion i den sociale evolution regler (ordenes software infrastruktur), og opererende organisationer (sociale ordener) fungerer som bærere og baggrund for testning. (Selvfølgelig har sociale ordener andre muligheder og begrænsninger end de biologiske - for eksempel har de svært ved at uddø, og de starter aldrig fra et nulpunkt). Disse antydninger må være tilstrækkelige for nu.

Regler er formet af delte præferencer, men præferencer kan også blive udtrykt i handlinger, som hovedsageligt ikke eller slet ikke er styret af regler. For at beskrive et system af

præferencer og normer, der karakteriserer et samfund, en social orden, taler vi om værdier. Når vi forklarer adfærd udtrykt igennem præferencer eller regler, refererer vi til præferencer eller regler (ikke for et enkelt individ isoleret set men for et aggregat af individer eller sekundært for en individuel aktør) i forhold til en social orden. De metodologiske individualister insisterer med rette på, at kun individer kan agere (og de kan ikke andet end det). Selv om de accepterer at tale om værdier som en passende måde at beskrive nogle specielle aspekter af socialt liv, vil de trods alt minde os om, at være varsomme med at tilskrive en ontologisk⁴ status til værdier andet end det, der er konstrueret på basis af præferencer eller som kendetegn ved et mål (et mål, der bliver "præget" af en bestemt værdi). Nogle gange vil denne advarsel fremstå overdreven, men ofte er det sundt og hjælpsomt at tage dette i betragtning.

I dag taler vi om, at værdier er moderne. Temaer som "forandring af værdier" og "værdier i forfald" (På tysk: "Wertewandel", "Wertverfall") bliver i vid udstrækning diskuteret. Økonomer føler som regel ikke bekvemmelighed med studier af værdier. Hvilke slags entiteter udgør værdier? (se Petroni bind 1). Svaret på dette spørgsmål er omtrent som en reaktion til en filosofisk Rorschach test⁵. Den afslører svarpersonens personlige filosofi og helt specifikt hans ontologi. Hvis vi ikke ønsker at gå ind i området af førsteklases filosofi, kan vi blot argumentere, at folks værdier er lig med præferencer; objektive værdier (hvis de eksisterer), er deres præferencer nogle, som alle bør have. For vores formål virker en position tæt på almindelig fornuft og analytisk filosofi i virkeligheden passende. I det mindste fremstår så meget sikkert: Værdier "flyver ikke bare rundt i luften". Deres eksistens eller sub-eksistens (lige meget hvilken ontologisk status, som de må have i din ontologi) afhænger udelukkende af eksistensen af menneskeliv. Dette sker i en verden, hvor fornuftige evalueringer "eksisterer", og værdidomme udtrykker dem. Evalueringer er mentale entiteter. Evaluering er en mental handling ligesom det at tænke, at forestille sig og huske etc. Værdier er et produkt af mental aktivitet ligesom hypoteser, teorier og kriterier etc. Efter min opfattelse, når man har taget højde for ontologisk status, kan alt overføres, som har været sagt om institutioner.

Vi kan observere, at ikke bare adfærd men også menneskelig handling (aktiviteter som vi kan "forstå"), som vi ser som meningsfulde, er styret hen imod et givent mål. Vi kan beskrive handlinger på et utal af måder (ved at opfinde nye deskriptive systemer), men kategorierne, som fremstår som nyttige a priori er "mål", "præferencer", "formål" og så fremdeles. Præferencer, der deles af en gruppe, kan passende blive beskrevet ved at introducere begrebet "værdi": "En klynge eller system af sådanne præferencer, der kan siges at være præget af en bestemt værdi". Denne måde at anskue det på er selvfølgelig ikke altid harmløs og økonomisk. Det er harmløst på samme måde, som det er harmløst at tale om regeringer eller nationer etc., som om de fuldt ud var agenter. Den metodologiske individualist fremsætter

korrekt påstanden om, at kun individer kan handle. Individer kan tage beslutninger, udtrykke præferencer etc., mens en kollektiv enhed som en politisk autoritet, en nation etc., kan kun gøre dette metaforisk set. Ikke desto mindre kan det være nyttigt i forhold til bestemte problemer at betragte regeringer eller stater etc. som en "agentur-enhed" eller "analyseenhed", da det kan reducere kompleksitet, der er irrelevant i forhold til det forestående problem. Præferencer er selvfølgelig påvirket af den sociale kontekst, den fremherskende mening, og det påvirker igen meningsdannelsen. Det er en uskadelig og intelligent måde at hævde (at benytte en holistisk terminologi), at mening er den egentlige kilde til magt. Cæsars magt er afhængig af stemningen og meninger imellem hans prætorianere⁶. Han kunne opretholde magten så længe, at de så ham som den legitime leder, der i sidste ende vil være sejrherre. Og deres opfattelser er sammenhævet med evaluering og egentlige normer.

"Værdier i en verden fuld af fakta". For en god ordens skyld påhviler det os at skelne mellem "fakta og værdier". Eller mere korrekt skelnes der mellem faktuelle overbevisninger, ikke-instrumentelle værdidomme og normer semantisk set, mellem deskriptiv og evaluerende sætninger eller mere korrekt endnu mellem lingvistiske udtryk, som overvejende har en deskriptiv funktion og de udtryk, som overvejende har en evaluerende og normativ funktion. Et deskriptivt udsagn forsøger præcist af fremstille dele af virkeligheden. Hvis det lykkes, siger vi, at udsagnet er "sandt". Det kræver med rette objektivitet i kraft af intersubjektive tests/afprøvninger - eksempelvis at alle i princippet kan teste det. Den sidste prøvelse er at gennemføre tests via oplevelse det vil sige gentagelser, hvad angår observatører og anledninger. Instrumentelle værdidomme er deskriptive udsagn, der har form af evaluering. De hævder blot, at bestemte handlinger eller ting i virkeligheden er passende midler (effektive midler) til at opnå et givent mål. I deres forkortede form (i hvilken målet bliver forstået) ser de ud som virkelige normative sætninger. Sådanne instrumentelle og forskriftlignende udsagn kan selvfølgelig både være sande og falske. Kun ikke-instrumentelle værdidomme evaluerer i virkeligheden tilstande eller nogle "ting". Og kun ikke-instrumentelle forskrifter, som formaner modtageren til at gøre bestemte ting eller afholde sig fra bestemte handlinger er normative i ordets egentlige betydning (Økonomer benytter ofte prædikatet "normativt" temmelig afslappet også for instrumentelle forskrifter, som på trods af at være normative, hvad angår form, i virkeligheden er deskriptive udsagn). Det vigtigste kriterium for tilstrækkeligheden af ikke-instrumentelle substantiver er ikke sandhed eller tilnærmelse af sandheden, men om vi efter det logiske check af intern konsistens og empiriske implikationer kan acceptere eller afvise, om det stemmer overens med vores intuitive moral. På et tidligt stadie af menneskeheden må man have lagt mærke til, at der er en grundlæggende forskel mellem udsagn som "guld er tungere end jern" og "det er forkert at stjæle, arbejde på sabbatten etc.". Ingen magthavere, præster, prinser eller parlamenter kan gøre meget ved det første udsagn – en benægtelse af udsagnet om "guld er

tungere end jern" ville hurtigt falde til jorden. Dette er ikke gældende for egentlige værdidomme eller normer. Inden for dette område er der ingen tilsvarende test igennem oplevelse og objektivitet via intersubjektivitet. En værdidom vil altid være subjektiv. På trods af dette er rationelle diskussioner af værdidomme og normer ikke kun mulige men absolut nødvendige, hvis vi ønsker at opføre os moralsk. Dog når vi har udtømt alle argumenter står kun overtalelsen tilbage, og hvis den falder til jorden, er der lagt op til opgivelse af debatten eller stridigheder.

Dette synspunkt behøver ikke at lede til moralsk relativisme eller til en "etikens konsensus". På et vigtigt område er det deskriptive og forskriftlignende udtryk i samme båd. Forsøg på at tilvejebringe en "ultimativ" retfærdiggørelse eller et grundlag vil sikkert støde på det fremkaldte dilemma om enten at fortsætte retfærdiggørelse processen eller stoppe den. Eftersom uendelig tilbagevendende eller cirkler af logiske grunde er ekskluderet, bliver vi nødt til at stoppe med at argumentere et eller andet sted. Vi står således overfor dilemmaet om enten at forsøge at retfærdiggøre grænsen epistemologisk⁷, som det "ultimative" forsvar (der er en umulig opgave taget i betragtning af ingen af historiens filosoffer/forsvarer har kunne modstå kritik), eller erklære at vi vilkårligt sætter en grænse uden at have nogen specielt gode grunde til at gøre dette. For den person, der er tilhænger af retfærdiggørelses-tilgangen er dilemmaet virkeligt. Den eneste udvej af retfærdiggørelsens dilemma er at opgive søgen efter vished/sikkerhed og anerkende dets uopnåelighed som en del af betingelsen af at være menneske.

Hvor individet sætter grænsen, og hvilke "ultimative" værdier vedkommende tager til sig, er individets eget ansvar - ikke samfundets ansvar, selv om de dominerende værdier i et givent samfund påvirker individet, som er vokset op i samfundet og lever i det. Dette gælder specielt for de fremherskende værdier i hans familie, i primærgruppen, der er videregivet via moralsk uddannelse igennem individets første udviklingsår. Selvfølgelig former de fremherskende værdier i samfundet dets institutioner, og de er igen påvirket af ændringer i de institutionelle indretninger. Hvis værdier, der understøtter socialt liv i samfundet bliver negligeret, vil samfundet miste sin karakter, og på langt sigt vil det falde fra hinanden.

"Målet forklarer menneskelig handling, og mål er forklaret ved de værdier, som mennesker har" (Jassay). Værdierne, der er underliggende samfundets institutioner, påvirker mærkbart via institutionerne et samfunds succes eller fiasko, dets orden, frihed og dets økonomiske vækst. Jeg har lige argumenteret, at det "at tale om et samfunds værdier" behøver ikke nødvendigvis at indbefatte et holistisk perspektiv – det kan være helt i overensstemmelse med metodologisk individualisme. Nogle værdier er "individualistiske" værdier forstået på den måde, at de er et anliggende for individuelt engagement og personlige valg. Andre værdier er holistiske, det vil sige, at de ikke kan vælges individuelt, men kræver kollektiv handling. Eksempelvis "Lighed for loven". Disse

værdier er helt i overensstemmelse med metodologisk individualisme. Derimod hvis vi taler om holistiske værdier som eksempelvis; "Det fælles bedste", "den offentlige interesse" og "social retfærdighed" (Hvad der end adskiller den fra normal retfærdighed, og hvad er egentlig ikke-socialer former for retfærdighed?) benyttes tomme formuleringer til demagogiske formål. Disse nøgleudtryk gør det muligt for pionérer at give dem indhold ad libitum. De er eksempler på brugen af ord som politiske våben og ikke på et redskab for tanker. Ved at tale om sådanne holistiske værdier fornægter man implicit forskelle og konflikter mellem grupper. Lige så vel er det misvisende at tale om et "mål i sig selv", som Kant gør i hans "Grundlegund zur Metaphysick der Sitten"⁸, hvor han hævder, at "individer eksisterer som et mål i dem selv" og konkluderer, at "personer derfor er af absolut værdi". Som Anthony Flew⁹ har påpeget kan der... "Be no more "ends in themselves" unrelated to the persons whose ends they are, than there can be sisters in themselves, unrelated to any siblings of whom they are sisters.

Der er helt bestemt ingen absolut værdi i forhold til den kantianske forståelse. Et individ kan ærligt påstå, at en bestemt enhed ("tingenes tilstand" etc.) har en særlig indre værdi for ham. Det vil sige, at han værdsætter det for sin egen skyld uafhængigt af, hvad enten han også værdsætter det som et middel til et mål eller for at realisere andre værdier. Når han bekendtgør, at et bestemt mål er et "ultimativt" mål, kan dette kun betyde, at det er her, han har sat grænsen, og at han ikke ønsker at argumentere om det mål. Målet er så at sige der, hvor han ikke orker at argumentere mere. Dette er en personlig beslutning og som sådan legitim. Dog vil de "ultimative" mål som hovedregel vise sig at være tomme formuleringer som eksempelvis "frelse", "glæde" etc. – hvem ville ikke ønske sig at opnå dem? Ingen konkrete forskrifter kan blive udledt fra dem.

Kants berømte kategoriske imperativ er i en nøddeskal: "Du skal handle således, at du (rationelt) kan ønske, at alle ville handle på samme måde (maksimen underliggende din handling skulle kunne blive hævet op til en generel lov). Nietzsche proklamerede analogt til Kants imperativ: "Du skal handle, som du selv ønsker at handle igen og igen".¹⁰ Nietzches formaning harmonerer bedre med subjektiv værditeori end Kants imperativ.¹¹

2. Områder af værditeori

Områderne vil blive skitseret ved at benytte moralfilosofi (i en bred forståelse) som eksempel. Disse refleksioner kan let blive anvendt til erkendelse og blive generaliseret til grundsatninger. Antropologer og sociologer beskriver moral-systemer, normer, konventioner etc. og forsøger forklare, hvordan de fungerer, hvordan de er opstået og kan benyttes for specifikke mål. Alt dette er eller kan være streng videnskabelig aktivitet.

Filosoffer studerer typisk moralteorier, som andre filosoffer har formuleret eller konstrueret, som er blevet kritiseret

af andre filosoffer og ofte modificeret i lyset af kritikken (Disse studier bør adskilles fra emner, der for nyligt er blevet populære under betegnelser som "forretningsetik", "lægeetik", som hævder, at professionelle i de respektive faggrupper skal følge specielle moralkodeks. Lægeetik kan helt bestemt behandle spørgsmål, der opstår for læger igennem deres arbejde, hvorimod forretningsetik simpelthen er et spørgsmål om ærlighed i alle henseender). Filosofisk kritik af moralkodeks eller af en moralteori om disse kodeks starter som regel med et logisk check af den interne konsistens. Alt kan deduceres ud fra et inkonsistent system. Den næste del af den videnskabelige kritik er den empiriske realiserbarhed: "Bør implicerer kan". Al anden kritik kan blive fremført ud fra synspunktet af et andet moralsystem (En tænkende person vil selvfølgelig checke implikationerne af et moralsystem, hvis det anvendt på konkrete sager, harmonerer eller er i konflikt med hans egne moralbegreber, som er baseret på det moralsystem, han har tilegnet sig – selv om han måske ikke selv er helt klar over dette). Det typiske moralargument fremsættes ved at vise, at nogle accepterede principper medfører logiske konsekvenser, som er uacceptable for talsmanden af princippet.

Et centralt tema i det filosofiske studium af moralsystemer er problemet med retfærdiggørelse. Jeg har allerede nævnt, at søgen efter den "ultimate" retfærdighed er lige så nyttesløs i etik som i videnskab eller alle andre steder. En moralsk dom eller et moralsystem kan kun blive retfærdiggjort (på en ikke-Pickwickiansk¹² måde) relativt til det sæt af forudsætninger, som er foreslået i argumentet. Dette betyder, at retfærdiggørelse kun er mulig indenfor et givent system¹³ ved at deducere ud fra en given præmis - en hellig bog (Biblen, Koranen etc.). Hvis udtrykket, der er stillet spørgsmålstegn ved, kan blive deduceret ud fra præmisserne, er det blevet retfærdiggjort – relativt til præmisserne. Proceduren er streng. Ulempen ved dette er, at systemet kun gælder for dem, som allerede har accepteret præmisserne – den hellige bog etc. Det samme gælder for *mutatis mutandis*¹⁴ tilgangen til naturloven, som er et forsøg på at udlede en norm fra metafysiske begreber som eksempelvis "essensen af mennesket". Trods dette vil retfærdiggørelse på den måde kunne give gode argumenter for en specifik norm eller moral system, der konstituerer det vigtigste anliggende for det filosofiske studie af moralsystemer og normativ etik.

3. Fire skillelinier i moralfilosofi

Dette bringer os videre til den første skillelinie i moralfilosofi – en skillelinie, der løber igennem al filosofi: Retfærdiggørelsestilgangen overfor ikke-retfærdiggørelsestilgangen (jvf. Radnitzky og Barley, 1978). Tilhængere af ikke-retfærdiggørelsestilgangen hævder, at der ikke er noget svar på spørgsmålet om: "Hvorfor jeg skal være moralsk". Vi kan kun referere til idéen om "visdom" i valget af en bestemt livsstil – en kerne, der næsten er forsvundet i den vestlige verden, men som var en levende idé i græsk filosofi og stadigvæk er en inspirerende idé i tankegangen i Fjernøsten (jvf. Habermann i bind 2). I sidste ende er værdidomme og

normer subjektive. Deres tilegnelse eller afvisning følger fra den livsstil, som individer har "valgt" eller oftere har bevæget sig hen imod i vedkommendes livshistorie¹⁵. Bemærk at man kan være tilhænger af ikke-retfærdiggørelsestilgangen, hvad angår videnskab og tilhænger af retfærdiggørelsestilgangen, hvad angår moral. Denne position nyder forholdsvis stor popularitet indenfor den nuværende filosofi. Tænk bare på alle forsøgene på at deducere moralforskrifter enten ud fra logik eller ud fra forhåndsbetingelserne ved at kunne udføre en dialog ("Diskursetik" – en populær sport i Tyskland)¹⁶.

Ved tilegnelse af en norm eller tilskyndelse af en værdidomme ligger ansvaret helt hos det enkelte individ. Dette fører os til en anden skillelinie mellem metodologisk individualisme overfor holisme. Basalt set hævder holismen, at der er holistiske agenter som eksempelvis "samfundet", "folket", der har deres egen vilje, kan tage beslutninger og handle på samme måde som individer. Sådant et perspektiv overbefolker ontologien med umulige enheder og skjuler faktumet om, at undtagen de sjældne tilfælde med fuldstændig enighed vil aggregatet af folket udtrykke forskellige interesser, konflikter etc. (jvf. Jassay i bind 1).

Individet vil i et bevidst levet liv have internaliseret moralbegreber eksempelvis, at han ikke med vilje vil agere uansvarligt. Nogle handlinger vil blive tabubelagte. Tabuer fungerer som psykologiske begrænsninger. Nogle ting er oftest psykologisk umuligt at gøre for individer. Dette bringer os frem til den tredje skillelinie i moral filosofi – konsekventialisme overfor ikke-konsekventialisle eller deontologi¹⁷. For at agere ansvarligt bliver vi nødt til at tage højde for forudsigelige konsekvenser af en handling. Konsekventialister har sammenfattet denne indsigt til synspunktet om, at det eneste, der betyder noget er konsekvenserne, tilsigtede og/eller forestillede (I sidstnævnte tilfælde kan konsekventialister have forskellige meninger). En de-ontologisk regel er en regel, der uden hensyn til de forventede konsekvenser i den specifikke situation, generelt forbyder handlinger af en bestemt slags (se Jassay bind 1, og Hayek, 1978, p. 8). Det er tvivlsomt om et samfund, som udelukkende bestod af nyttemaksimerende individer ville kunne overleve særligt længe. Omkostningen ved at kontrollere adfærd vil formentlig blive for høj. Der er ikke nødvendigvis nogen spænding mellem dette perspektiv og subjektivisk værditeori. Hvis man stræber efter et frit samfund er dette ens egen subjektive beslutning, og det kan derfor ske uafhængigt af alle rationelle argumenter, der kan blive fremsat for den instrumentelle værdi af frihed. Hvis nogen har lyst til et liv som slave eller slaverejer, gør det ikke hans valg co ipso irrationelt. (Sådan en smag er slet ikke sjælden. I dag "sælger" folk dem selv (slave-agtigt) til velfærdsstaten og til skatte-samfundet. De kan åbenbart lide den paternalistiske stat så meget, at de har lyst til at blive skatteslave samtidig med, at de klager over for høje skatter).

Analytiske filosoffer studerer den logiske struktur og semantikken af værdidomme og moralsystemer. Dette er området

for metaetik, og det bringer os frem til den fjerde skillelinie i moralfilosofi: Den kognitivistiske overfor den ikke-kognitivistiske metaetik. Kognitivister hævder, at ikke-instrumentelle værdidomme kan have en sand værdi på samme måde som deskriptive udsagn har en sand værdi. Her igennem afviser de implicit "Er- og bør-distinktionen" og forsøger at kamuflere den – se bare på indsatsen fra Frankfurter-skolen (Habermas, Apel, etc.).

Ikke-kognitivister afviser kategorisk kognitivisternes påstand. De holder korrekt fast i, at en erklæret sandhed eller falskhed af et ægte normativt udsagn blandes sammen med den semantiske sfære, og at der derved begås en såkaldt "kategorifejl" (Den slags fejl, der begås ved at fremsætte en påstand som "Tallet fem er spiseligt").

4. Hayeks deskriptive etik – to kæmpende moralsystemer i vores hjerte

Eftersom Hayeks teori i høj grad er relevant i forhold til de problemer, der blevet fremført tidligere, er det værd at nævne dets centrale idéer. Hayek introducerer to idealtypiske moralsystemer, som begge er spontane ordener, der har udviklet sig via biologisk og kulturel evolution. Det første moralsystem er et regelsystem, som gør liv i tætte grupper muligt og er uundværlig for opretholdelsen af små grupper – fra familien (arketyper) til stammesamfundet. Det er et moralsystem for massen. Mennesket har levet på denne måde i omkring 2 ½ million år. Vores ikke-menneskelige primater af forfædre praktiserede et lignende regelsystem i omkring 3-4 millioner år.

Der er en betydelig kontinuitet i måden at leve på mellem chimpanse-flokken og den oprindelige menneskeflok. Det er ikke så underligt, at dette moralsystem er så dybt indgroet i vores følelsesmæssige sammensætning. Vi kan kalde det for det "solidariske" moralsystem (Solidaritet bliver her benyttet i ordets oprindelige betydning. I dag bliver ordet systematisk misbrugt i den politiske retorik ved at se bort fra det faktum, at solidaritet per definition er frivillig og derfor kun kan anvendes på livet i en gruppe af mennesker, der kender hinanden godt i forvejen)¹⁸. Systemet er karakteriseret ved, at folk tager sig af hinanden ved "genetisk altruisme" så vel som gensidig altruisme; en person udveksler ydelser (som man gør på markedet), men på grundlag af en forsikringsfunktion snarere end på grundlag af afregninger.

Kulturel evolution, der står over hele udviklingen fra personlig kontakt til det personlige marked, gjorde det muligt for menneskeracen at vokse sig hurtigt større og endeligt gjorde socialt liv i store anonyme samfund mulig. Denne nye type socialt liv blev mulig takket være fremkomsten af et nyt slags moralsystem. Det er et system med abstrakte regler – abstrakt forstået på den måde, at det hæver sig op over alle personlige forhold, der kan eksistere mellem parterne i den pågældende sociale kontakt og kun tager de træk til efterretning, der er relevante for den udførte gerning. Folk forbedrer eksempelvis deres stilling ved at servicere folk,

hvis eksistens de ellers ville have ignoreret. Vi kunne kalde dette system for det "ærlige moralsystem", der fremkalder associationen til moralen knyttet til den "ærlige forretningsmand". Den deontologiske regel korresponderer til indsigt om, at individer er og bør være ansvarlige for deres egne handlinger, og at frihed og ansvarlighed ikke kan adskilles. Dets vigtigste kendetegn er de klassiske dyder som respekt for ejendom (inkluderet krop, tid, tolerance) og sidst men ikke mindst at afholde sig fra at udnytte den politiske proces (ved selv at vinde, så andre medborgere taber). Kort sagt er det moralsystemet, der gør det muligt at have et frit og ordentligt marked og som konsekvens fremkomsten af et frit samfund. I den udstrækning af samfundet lever efter dette moralsystem, vil det være i stand til at komme nær idealtypen af et frit samfund. Libertarianere af forskellig slags (fra Adam Smith og David Hume, Mandeville til Hayek, Charles Murray, Thomas Sowell etc.) har med rette påpeget, at regeringer underminerer det "ærlige-moralsystem" – de underliggende værdier for et frit samfund, og at den paternalistiske velfærdsstat ødelægger disse værdier. Den socialdemokratiske tankegang er uforenelig med dem.

Da vores følelsesmæssige sammensætning stadigvæk er bundet til den tætte gruppe, kan de to moralsystemer komme i konflikt med vores følelser. Hayek advarede gentagne gange imod troen på, at vi re-introducerer massens moralsystem i det abstrakte, anonyme samfund uden samtidig at ødelægge samfundet og som konsekvens fordømme mennesket til sult¹⁹. Denne tro er den mest farlige intellektuelle fejl i vores tid – "the fatal conceit" par excellence. Ved at anvende Hayeks deskriptive etik til den nuværende scene ser vi, at de to idealtyper identificerer en dimension, hvorfra vi kan placere adskillige former for socialt liv i et avanceret samfund. Alle deltager i mange forskellige grupper og sociale kontekster – fra familien og vennekredsen til kollegaer, "broderskaber", klubber etc. og til det upersonlige marked til konteksten, hvor "forretning er forretning". Vi lægger mærke til, at der er en delvist overlappende natur af mange eller måske de fleste grupper. Klubber for eksempel indtager en mellemposition. De er baseret på gensidighed, og de ekskluderer uvedkommende som en familie gør, men medlemskab og kontingent er frivilligt – tvang eller trusler om tvang er ikke inkluderet. Klubber er goder, der ligner, men er ikke identiske med private goder. Dette er kun fordi, at klubbens goder har et element af eksklusion af uvedkommende – i kontrast til de såkaldte "offentlige goder", som mere nøjagtigt bør kaldes for "skattefinansierede goder" (Vi bør altid tale om skat snarere end om offentlige penge), som eo ipso involverer tvang ellers trussel om tvang, der karakteriserer beskatning.

Det "ærlige moralsystem" er et regelsystem, der er passende for en åben klub. Det bedste eksempel på en åben klub vil være et økonomisk system – var det ikke for eksistensen af adskillige former for protektionisme og stater, der danner lukkede klubber som EU og for regulerede markeder maskeret som frihandels-arrangementer. I dag er vi meget langt fra tilstanden, der ville være en ideel værdiposition ud

fra en ven, et frit samfund, en libertarianer: Et decentraliseret system af stater og regioner, som frivilligt danner klubber i et åbent miljø. Det betyder dannelsen af en klub, hvor alle kan deltage men til en pris, så den økonomiske lov om relativ knaphed kan styre processen med udvidelse og optagelse af nye medlemmer i den åbne klub.

Hvad vi nu har, er en tilstand, der snarere er stik modsat af den førnævnte "åbne klub". En kræftagtig vækst i staten, som både er et symptom og årsagen til en altid voksende velfærdsstat, der er mere og mere uforenelig med frihed og økonomisk vækst, hvor ansvar er blevet socialiseret. Dog hvis alle er ansvarlig for alt, er ingen ansvarlig for noget. "Det sene tyvende århundrede er ny mørk alder i hvilken frihed er blevet oversvømmet af omfordelingsmaterialismen, og moralværdier er blevet drevet ud af hedonisme²⁰" (CH. K. Rowley). For meget stat, regulering, lovgivning, overbeskatning og andre af velfærdsstatens perversiteter har forandret holdninger til moral. Almindelige lovlydige borgere er kommet til konklusionen om, at "hvad staten forbyder er ikke nødvendigvis umoralsk" (Seldon, 1994, pp. xxiv, 109). Selvfølgelig er lovlydighed og moral to forskellige begreber, men de fleste mennesker mener, at de burde hænge sammen. Opmærksomheden om at reformere den politiske proces stammer måske fra den vestlig liberale vægt på "politisk regelstyre". Implikationerne har været, at hvad der er lovligt er moralsk. Men hvad hvis loven er resultatet af politikernes arbejde, som på umoralsk vis har tvunget folk ind på en undergrundsbane – så er det ikke folk, som er umoralske. Velfærdsstaten har svækket familien og dens værdier. For meget skat og regulering har fremprovokeret mangeartede former for undvigelse: Flugt til private eller oversøiske udbydere af ydelser og frem for alt flugt til uofficielle markeder. Den "sorte" økonomi er vurderet til at udgøre omkring 20 pct. af den nationale produktion (jvf. Seldon, 1993, p. 14 & 1994, p. xxiv). Kort sagt har fremskyndelse af socialistiske eller socialdemokratiske værdier undergraved moralstrukturen for samfundet. Regeringer har næsten ødelagt de spontane samfund, da de opbyggede den stadigt voksende velfærdsstat.

Tilhængere af velfærdsstaten udgør formentlig den mest farlige "slags" for det frie samfund, da de ofte har en god vilje men deres tanker om værdier og økonomiske fakta – specifikt i forhold til det frie private marked - er meget sammenblandede. Som konstruktivister bukker de under for, hvad Hayek kalder for "The fatal conceit" og denne tankegang bliver især farlig på grund af sammenblandingen af fakta. Deres tilfælde illustrerer Hayeks udsagn: "Is there a greater tragedy imaginable than that in our endeavor consciously to shape our future in accordance with high ideals we should in fact unwittingly produce the very opposite of what we have been striving for?". Moralsystemet knyttet til velfærdsstatens tilhængere, som blev dominerende i det tyendes århundredes politiske kultur, står i kontrast til det "ærlige moralsystem" (den private etik). Dets ånd er udtrykt via demagogi om rettigheder, som er baseret på en profilering af "opdigt-

ede" rettigheder og på sammenblanding af frihed og magt. Politikernes retorik fremmaner en fiktiv holistisk enhed "den generelle velfærd". De hævder, at de ønsker at fremme "den" og legitimere de adskillige mål, som de angiveligt påtager sig ved at moralisere dem. I denne færd hævder de endda, at de ved reducere af det individuelle valg relativt til det kollektive valg, forøger "værdien af frihed" (ved at benytte John Rawls demagogiske formel). Borgere i velfærdsstaten (som på samme tid er skatte-slaver og skatte-ædere), opdager, at statens beskatning og forbrug har gjort en stor del af hvad, der tidligere var privatejet (deres indkomst) til et offentligt eje. For at forbedre deres stilling kan de ikke se nogen anden udvej end at tilslutte sig det sociale spil om omfordelingen, som er et nulsums-spil i hvert fald, hvad angår BNP. Efter som staten berører dem (borgerne), kan de forbedre deres egen stilling ved at benytte den politiske proces til at plyndre nogle andre. Dette kan ske ved at efterspørge flere skattefinansierede ("offentlige") goder og ydelser, som kan være værdifuld for dem, givet af andre betaler mindst en del af regningen. I takt med at det "ærlige moralsystem" forfalder, vil respekten for ejendomsret og frihed ikke længere kunne fungere som en begrænsning af statens tendens til at vokse og vokse – frihed mindskes samtidigt og tilsvarende.

Før vi tænker på mulige midler til at komme dette til livs, påhviler det os at analysere situationen. "Værdier og den sociale orden" fokuserer på det fundamentale – strukturen, hvor politik og kollektive handlinger finder sted. Uanset om man ønsker at give plads til et friere samfund er opgaven om at forstå verden, som vi lever, i sig selv fascinerende. Det har en indre værdi for den, der nyder intellektuel aktivitet, og det er i sig selv en tilstrækkelig retfærdiggørelse i det mindste for den metodologiske individualist og libertarianeren. Den nuværende produktion er dedikeret til denne opgave. Bind 1 af "Værdier og den sociale orden" fokuserer på de teoretiske aspekter af den sociale orden, som økonomer kalder for "kapitalisme". Bind 2 konkretiserer problemer forbundet med den orden ved at benytte casestudier af historiske og geografiske områder for anvendelse af kapitalisme og deraf det frie samfund. Dette resume giver læseren en mulighed for et hurtigt overblik over detaljerne for projektet "Værdier og den sociale orden", forskellen mellem spontane og konstruerede ordener og mellem "order by rules" og "rules by order".

Referencer:

- Bouillon, H. (1993), 'Mastering the growth of government: A muzzle for Leviathan', in Radnitzky and Bouillon, eds., pp. 99-124.
- Hayek, F. (1978), *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Jasay, A. de (1994), 'The cart before the horse. On emergent and constructed orders, and their wherewithal', in Nef and Frey, eds., forthcoming.

Nef, R. and Frey, Ch., eds. (1994), *Contending with Hayek*, Peter Lang, Bern, forthcoming.

Radnitzky, G. and Bartley, W. (1978), *Evolutionary Epistemology*, Open Court, La Salle, IL.

Radnitzky, G. and Bouillon, H., eds. (1993), *Government-Servant or Master?*, Rodopi, Amsterdam, Atlanta, GA.

Noter

¹ Hvis antropologer er interesseret i den teoretiske ramme af deres disciplin, så spørger de formentlig, om hvilke slags enheder er regler. Jeg foreslår at betragte regler som abstrakte enheder som hypoteser, begreber eller problemer. De er bestemt ikke materielle enheder køer eller computere. Ej heller er de mentale enheder som tanker eller mentale tilstande. Man kan tage følgende i betragtning: To personer tænker på (eller husker etc.) en bestemt regel R (At i situationer af en type S skal d følge regel R). Hvad giver de to tanker, i to forskellige sind eller bevidstheder, et fælles indhold? Hensigten med den mentale handling – at tænke, huske etc. er begge de samme jf. regel R. Reglen kan derfor i sig selv ikke være en mental entitet. Hvis den er formuleret vil et lingvistisk udtryk (et materielt objekt) eksistere, som repræsenterer R. Udtrykket kan ikke betegnes som en mental tilstand, men som en abstrakt entitet. Vi kan spørge os selv om, hvilken ontologisk status abstrakte enheder har – et spørgsmål, som vi vil vende tilbage til senere.

² Hvad vi betragter som at være den "samme" institution i forskellige tidsperioder er selvfølgelig to entiteter (tids-indeksret), som ikke er identiske numerisk set. De har, det som bliver kaldet for "geno-identitet", det vil sige, at der er en genkendelig linie i udviklingen, så den senere version kan betragtes som efterfølger af den originale version. Det er dog ikke nok til at gøre dem (institutionerne) til de "samme".

³ Doktrinen om at ord kun kan have en "sand" betydning eller doktrinen om, at objekter har en "essens" – at de nødvendigvis besidder bestemte egenskaber.

⁴ Som angår væren (oversættelse).

⁵ En af de mest kendte projektionsmetoder. En flertydig stimulans bliver præsenteret for testpersonen, eksempelvis en blækklat på et foldet papir. Han bliver opfordret til at opfatte, at stimulansen forestiller noget. På grund af stimulansens flertydighed forventes hans svar at afsløre noget af hans underbevidsthed, idet forskriften fortrinsvis vil blive dannet ud fra hans subjektive bidrag.

⁶ Soldater i den romerske kejserlige livvagt (oversættelse).

⁷ Episteme fra græsk: kundskab, videnskab. I denne sammenhæng skal ordet forstås som videnskabeligt (Oversættelse).

⁸ Se eventuelt den norske oversættelse af Eivind Storheim og Elling Schwabe-Hansen (1983): "Grunnlegging av moralens metafysikk" i Eivind Storheim (red): *Moral, politikk og historie*, Universitetsforlaget: Oslo. For overblik over Kants moralfilosofi se Raino Malnes og Knut Midgaard (1993): "Politisk tenkning fra antikken til vår tid", Universitetsforlaget: Oslo. (Oversættelse).

⁹ Anthony Flew gentager Schopenhauer's kritik og tilføjer den overbevisende søskende illustration.

¹⁰ På tysk: "Handel so, dass Du wollen kannst, in alle Ewigkeit immer wieder so zu handeln".

¹¹ Nietzsche fornemmede vanskeligheder her. Han skriver: "Hvad hvis en simpel mand ønsker at gentage hans plebejiske livsstil igen og igen?". Nietzhe's simple løsning er at se bort fra dette individ... Tilsyneladende er generalisering ikke uden problemer.

¹² I en ikke-gemytlig betydning (Oversættelse).

¹³ En perfekt analogi er sætningen: "Sætning S kan ikke bevises", er nyttesløs fordi den er ufuldkommen. Den bliver nødt til at blive fuldendt med følgende: "Sætning S kan ikke bevises (eller kan bevises) i et system A. Dette følger logikken fra Gödels teorem.

¹⁴ Fra latinsk og betyder: "Med de nødvendige forandringer" (Oversættelse).

¹⁵ Østrigske økonomer har altid fremhævet dette. Begrebet "subjektiv etik" er derfor en mere sigende karakteristik end "marginalisme". Når det kommer til alt er marginalisme yderst udbredt. Tænk for eksempel på Weber-Fechner loven i psykologi.

¹⁶ Alligevel er forsøg på at udlede en ikke-instrumentel norm ud fra forudsætningen om, at argumentet alene har en deskriptiv funktion logisk set umuligt. Konklusionen kan kun rumme, hvad der ligger i forudsætningerne. Dette følger idéen fra deduktiv logik. Sådanne forsøg bliver oftest betegnet med begrebet "naturalistic fallacy" (cf. David Hume og G.E Moore). Humes lov om den berømte er/bør distinktion kom kun ind i diskussionen i 1930'ernes England igennem Moores Principia Ethica (Moore refererede ikke direkte til Humes lov og i dag når man taler om "naturalistic fallacy" falder tanken som regel på Moores arbejde.

¹⁷ Deontologi: (Fra græsk. deon, det fornødne, pligt og logos, lære), Pligtlære. Moralregler tillægges en deontologisk betydning, når de anses for at være ubetinget gyldige i sig selv uden hensyn til eventuelle værdier som handlinger udført i overensstemmelse med reglerne kan frembringe (oversættelse).

¹⁸ I 1993 introducerede den tyske regering (i virkeligheden en koalition af de to socialdemokratiske partier: CDU/CSU og SPD) en ny skat – en skattestigning i indkomstkatten, som de eufemisk døbte "Solidaritätszuschlag", der appellerede til følelsen af "solidaritet" baseret på tvang.

¹⁹ Hvis Mother Teresas beundringsværdige handle måde blev almen-gyldig ville menneskeheden på langt sigt gå til grunde. Med konkurrencens forsvinden ville markedsprocessen miste sin information og opdagelsesfunktion. Skabelse af velstand ville gå i stå etc. Hvis alle viede deres liv til at uddele almisser til andre ville ingen overleve, da der ikke ville være nogen producenter og entreprenører. Desuden ville hendes opposition til svangerskabsforebyggelse, hvis gjort almen-gyldigt, have katastrofale konsekvenser. Kant havde også en ejendommelig forståelse af markedsprocessen, når han i sine forelæsninger om etik (omkring 1785) skrev: "For hvis ingen ønsker at opnå livets goder mere end andre, ville der ikke være nogen rige, men også ingen fattige. Som Hardy Boullion (Boullion, 1993, p. 103) har påpeget, er den første del af sætningen sand: Der ville være ingen rige mennesker, men den anden del er især falsk – der ville kun være fattige i begyndelsen, og menneskeheden ville på langt sigt knap nok kunne overleve.

²⁰ Læren om nydelsen som det højeste gode (oversættelse).

Oversat af Pernille Johansson

Fremtiden for privatiseringer?

På dette års præsidiemøde i Libertas holdt Kim Behnke oplæg under titlen "Fremtiden for privatiseringer". Denne artikel er en gengivelse af indlægget, hvori Behnke opstiller en række kriterier for, at der kan sættes yderligere gang i privatiseringen af den offentlige sektor. Ifølge forfatteren er antallet af privatiseringer faldet bl.a., fordi medierne af forskellige årsager har fokuseret på de negative konsekvenser af at overføre aktiviteter fra den offentlige sektor til den private sektor. Behnke redegør også for en række lovgivningsmæssige faktorer, der hæmmer mulighederne for at privatisere og udlicitere. Endelig opstiller han en fem-punkts plan for, hvordan arbejdet for at privatisere og udlicitere bliver en succes.

Af Kim Behnke

Der har gennem årene været mange grunde til at politikere har beskæftiget sig med privatiseringer. De mest anvendte begrundelser har været:

- Det giver penge i kassen
- Det giver mere valgfrihed for borgerne
- Det giver mere konkurrence i markedet
- Demografien kræver samfundsændringer

En opgørelse fra OECD fra juli 2001¹ viser, at i EU-landene toppede privatiseringerne i 1997 og, at der er sket et særligt fald efter 1999. I resten af OECD kom toppunktet i 1999 og er siden da også faldet. Forklaringen på dette fald i privatiseringerne i OECD-landene er ikke, at man er færdig med at privatisere. Særligt i Europa har det naturligvis betydet meget at mange regeringer er blevet socialistiske. Men det er ikke hele forklaringen, eftersom bl.a. Storbritannien har fortsat med at privatisere efter Labours magtovertagelse, og i Danmark har Nyrup-regeringerne solgt flere statsaktiver end Schlüter-regeringerne nåede.

I perioden 1983 til 1993 formåede Schlüter-regeringerne således at privatisere for fem mia. kr., mens Nyrup-regeringerne alene fra 1993 til 1999 fik 36 mia. kr. i kassen. Tallene dækker dog over, at salget af det tidligere Tele Danmark til amerikanske Ameritech alene gav 32 mia. kr. i statskassen.²

I USA blev der i 1988 oprettet en Privatization Task Force med deltagelse fra ti tænketanke. De udarbejdede en rapport, som anslog, at der på føderalt niveau kunne privatiseres for 300 mia. dollars. Kun minimale projekter er gennemført, så potentialet er fortsat betydeligt også i USA.³

Mens det således ikke går så hurtigt med privatiseringer, så er der betydelig trafik den modsatte vej. I 2000 opgjorde EU, at særligt danske kommuner er dygtige til indlicitering. Danske kommuner har syv-dobbelte antallet af opgaver de løser for hinanden. I 1996 var der 25 opgaver til 23 mio. kr. som kommuner løste for hinanden. I 1999 var det blevet til 177

opgaver til en værdi af 174 mio. kr. 90 pct. af disse opgaver kan løses af private virksomheder, som er i markedet. KL's fhv. formand, Anker Boye (S) begrundede udviklingen med, at nabokommuner naturligvis skal løse opgaver for hinanden, når de alligevel har folkene siddende.⁴ Det forekommer åbenbart utænkeligt, at kommunerne skiller sig af med folk, som "sidder parat" til at løse opgaver for andre kommuner.

Når offentlige institutioner ofte kan løse opgaver "billigere" for hinanden end private, så er en del af forklaringen, at man ikke er ærlig med opgørelsen af de ressourcer, der indgår i arbejdet. Man glemmer lokaler, ledelsesfunktioner osv. Alt sammen noget som er prissat i den private sektor, men som den offentlige sektor glemmer – folkene sidder der jo alligevel.

Et godt eksempel på, hvor meget der fejlregnes oplevede vi da staten med en ny lov skulle overtage fødevarerkontrollen fra kommunerne. Da fødevarerminister Ritt Bjerregaard gik i gang med opgaven, måtte hun gå til Folketingets finansudvalg og bede om flere penge end forudsat i loven.⁵ Begrundelsen var, at da staten overtog opgaven med fødevarerkontrol opdagede man, at masser af funktioner før var blevet løst af personale på rådhusene og andre steder. De kommunale medarbejderlister over folk ved fødevarerkontrol var utilstrækkelige, og nu måtte staten ansætte flere folk end man havde forventet.

På lignende vis "snydes" der bevidst og politisk med antallet af medarbejdere i offentligt virke og med omkostningerne, hvorfor udliciteringer ofte er en tung proces, der kræver meget politisk "power" for at få gennemført. Men demografien kan blive en hjælp til at få flere opgaver udliciteret.

I f.eks. Århus amt og de 26 østjyske kommuner er gennemsnitsalderen 42 år. Arbejdsmarkedsrådet har lavet en analyse, som viser at næsten 26.000 af de 75.000 ansatte vil forlade den offentlige sektor i de kommende ti år. Med en årlig vækst på 0,5 pct. vil det kræve nyansættelse af 30.500 medarbejdere. Men væksten bliver typisk på 1,5 pct., og så mangler der pludselig 40.500 nye medarbejdere.⁶ De folk er ikke til stede på arbejdsmarkedet. Private virksomheder har

nemmere ved at rekruttere unge mennesker til job end den offentlige sektor. Derfor vil mange opgaver blive "tvunget" til udlicitering og privatisering, når den offentlige sektor ikke har folk nok. Finansministeriet har da også allerede i en finansredegørelse diskuteret mulighederne for at få egentlige forvaltningsopgaver udliciteret. Referencen er Sheffield i Storbritannien, hvor der er gode erfaringer med udlicitering af forvaltningsopgaver.

Skal privatiseringer igen for alvor øverst på dagsordenen er der en række udfordringer.

- Fagforeninger og venstrefløjens sidder på debatten.
- Pressen lægger privatiseringer for had
- Ribus- og Combustion-syndromet
- Befolkningen vil måske slet ikke have valgfrihed

Fagforeningerne og venstrefløjens sidder på debatten

Fagforeningen BUPL (Børne og Ungdoms Pædagogernes Landsorganisation) er en venstreorienteret, som langt op i 1980'erne havde i sin formålssparagraf, at de arbejdede for international kommunisme. De har udarbejdet en meget målrettet teknik. De tager privatiserings- og udliciteringssager en af gangen for at skabe uro og negativ presse. BUPL har særligt udset sig ISS Carepartner som mål for deres kampanjer. BUPL siger rent ud i pressen, at hvis ikke udliciteringer til ISS tilbageføres, så bliver der uro, børnene bliver ikke passet og kommunen hænges ud.⁷ Det er naturligvis ikke BUPL's ansvar eller skyld. I pressen fortæller de om manglende kommunikation fra ISS, og at alle urolighederne alene skyldes problemer med ISS.⁸

Men BUPL er ikke alene. Fagforeningen for det kommunale område, KTO, har på deres webside en vejledning i, hvordan de ansatte kan kaste grus i udliciteringsmaskineriet under overskriften "Stoplys for udlicitering". Her finder man "Vejledning i juridiske aspekter ved udlicitering", hvor KTO-medlemmerne kan læse om alle de benskænd, de kan lave over for kommunen, hvis den planlægger udlicitering.⁹

I Assens kommune gik det helt galt. Den velmenende Venstre-borgmester havde fået ISS Carepartner til at drive fire børnehaver i kommunen. Lov om virksomhedsovertagelse pålægger da ISS at overtage alle de tidligere kommunalt ansatte medlemmer af BUPL. Derefter iværksætter BUPL en kampanje, hvor medarbejderne gør deres arbejde dårligt, holder mange møder, ikke kommer på arbejde, har mange sygedage osv. Forældrene bliver utilfredse med, at pasningskvaliteten er faldet osv. En evaluering viser, at både børn, forældre og ansatte er utilfredse med ISS. Kommunen lægges under pres – lige op til kommunevalget i 2001.¹⁰ Og borgmesteren giver sig. Kontrakten med ISS opgives og kommunen tager opgaven tilbage.

Også Esbjerg kommune har været igennem møllen. Her var det Kvindeligt Arbejderforbund, som modsatte sig en udli-

citering. Det skulle have været Danmarkshistoriens største udlicitering med budgetforbedringer på 10 mio. kr. hvert år. Al rengøring på 15 skoler, 52 daginstitutioner og rådhuset skulle udføres af private. Alle de ansatte fra kommunen blev efter lovkrav overført til ISS Danmark. Efter protester fra Lilian Knudsen og Kvindeligt Arbejderforbund gik ISS i gang med at gøre rent. Men medarbejderne gad ikke gøre arbejdet ordentligt. Brugere begyndte at klage over manglende rengøring, Dansk Service Rådgivning lavede en rapport om manglende rengøring. Og kommunen måtte opgive og tage opgaven tilbage fra ISS. Lilian Knudsen hoverede over at private firmaer ikke kan gøre rent så godt som kommunerne kan.¹¹

Det er ikke noget nyt, at fagforeningerne sætter sig på det offentlige område og overtager magten. Bertel Haarder skriver i bogen "Midt i en klynketid": "Nogen undrer sig måske over, hvorfor de mest rabiante organisationer netop skal findes hos de offentligt ansatte, BUPL, bibliotekarerne, Unge Pædagoger og dele af sundhedssektorens personalegrupper. Men det er ikke spor mærkeligt. Det skyldes selvfølgelig, at der netop i den offentlige sektor slet ikke er nogen grænse for, hvilke krav der kan stilles. Her kan egoismen iklæde sig et spraglet skørt af forlorn humanisme og medmenneskelighed, fagidioti og perfektionisme, samt evindelige falske sociale argumenter, der konsekvent ser bort fra, hvem der skal betale, og hvilke sociale virkninger, det får". Bertel Haarder får endda formuleret en særlig 'klynke-lov' med den elegante formulering: "Jo større forbedringer der gives på et område, jo mere hysteriske bliver klagerne over nedskæringer og pressionen for at få endnu mere."¹²

Man skulle tro, at de socialistiske fagforeninger så selv kunne drive forretning, når de nu er så kritiske over for private virksomheder. Og at de virkelig formåede at sørge for gode forhold for deres egne ansatte. Men erfaringer fra Danmark viser, at det ikke er tilfældet. Aktuelt, Dantaxa og alle de andre kooperative virksomheder er enten lukket eller holdt oppe med store tilskud fra fagbevægelsen. Og faktisk har mange af disse virksomheder en række faglige tvister og sager. I Frankrig, hvor staten ejer alt for meget og hvor fagforeningerne har enorm indflydelse, har det ikke givet mere tilfredshed og gode vilkår. I Frankrig har staten ejerskab af 1.500 virksomheder og er medejer af 1.300 virksomheder. Staten har givet virksomhederne særligt gunstige vilkår med statssubsidier, skattefrihed og lignende. Alligevel er der hvert år enorme tab, bl.a. fordi der konstant er strejker og uroligheder. De kommunistiske fagforeninger har ellers fået pensionsalder ved 55 år, høje statspensioner og lange ferier. Alligevel var der i 1998 et tab på 40 pct. af omsætningen i de statslige virksomheder som følge af strejker.¹³

Pressen lægger privatiseringer for had

Pressen er en vigtig faktor, når det gælder befolkningens generelle viden og holdning til privatisering og udlicitering. Derfor er det naturligvis et problem, når pressen er så negativ, altid opsætter problemer med store typer og sjældent be-

retter om succes med privatiseringer. KL's eget blad "Danske Kommuner" er altid i spidsen med artikler der fordømmer udliciteringer og skriver om "Stor udlicitering blev kæmpefiasko". Også her har ISS været lagt for had.¹⁴ Det er stærkt tendentiøst, eftersom netop dette blad burde være neutralt i dækningen af kommunalt stof. Morgenavisen Jyllands-Posten har valgt at være talerør for BUPL, og avisen har da også flittigt skrevet om "Uro i ISS-børnehaver", hvor BUPL-folk får masser af spaltepads til kampagnen mod ISS.¹⁵

Og Jyllands-Posten næsten jubler, når BUPL får ISS fjernet fra nok en institution. Overskrifter som "ISS opgiver børnehaver – Voldsom blæst om private børnehaver og modstand fra BUPL får ISS til at opgive at drive daginstitutioner"¹⁶ giver næppe nogen særlig flatterende rolle til en avis, der påstår at den er uafhængig liberal.

Helt galt gik det for Jyllands-Posten, da avisen brugte en forside på at berette om en KTO-undersøgelse,¹⁷ der viste at når man udliciterer, så kan det blive op til 500 pct. dyrere. KTO skulle have undersøgt 325 nye udbud i kommuner og konstateret at kun i ti pct. af sagerne, har kommunerne selv lavet kontroltilbud. Formand Poul Winkler vil derfor have, at amter og kommuner altid laver kontroltilbud. For når man i Hammel kommune kan opleve, at et privat firma tager 1,1 mio. kr. for en opgave med grønne områder, som kommunen selv kan løse for 200.000 kr., så vil KTO mene, at der nærmest ikke er brug for udliciteringer, hvis kommunerne selv byder. Hverken Jyllands-Posten eller andre gjorde sig den ulejlighed at se Hammel kommunes kontrol tilbud efter. 200.000 kr. dækker jo end ikke lønudgiften for en mand! Der er antageligt tale om, at kommunen "jo alligevel har manden siddende" som Anker Boye ville have udtrykt det.

Men også Dagbladet Børsen har valgt den negative vinkel, når de skriver om, at "ISS mister ny millionkontrakt".¹⁸ Ingen af medierne bruger tid på at fortælle om den rolle BUPL har i relation til kommunerne og den socialistiske dagsorden.

Ribus- og Combust-syndromet

Den offentlige debat om udliciteringer og privatiseringer bliver ikke gjort nemmere af, at sager som Ribus og Combust konsekvent og forkert bliver nævnt som fejlslagen privatisering. Combust var jo netop et statsejet aktieselskab, som pga. ministeriel inkompetence og manglende privatiseringsvilje kom til at koste skatteyderne over 700 mio. kr. i tab og konkurs for mellem 100 og 200 private vognmænd. Det vi kan lære af Combust er, at staten netop ikke egner sig til at drive virksomhed. Men selv en fhv. Venstrepræsident i Århus bruger Ribus og Combust som skældsord, når han skal fortælle, hvorfor Århus Sporveje ikke er blevet privatiseret. Det koster skatteborgerne i Århus 110 mio. kr. hvert år i overpris, at kommunen driver busdrift. En simpel udlicitering, f.eks. efter HT-model, vil give samme service som i dag, blot 110 mio. kr. billigere. Rådmanden afslår udlicitering med ordene "Vi skal ikke have Ribus eller Combust tilstande i Århus". Det er ikke nemt at bebrejde borgernes manglende

viden på området, når toppolitikere fra Venstre kan komme med så misvisende argumenter.

Befolkning vil måske slet ikke have valgfrihed

Men hvem siger egentlig, at borgerne er interesseret i friere valg og liberale forhold? Hvad nu hvis flertallet er godt tilfreds med den socialdemokratiske middelmådighed og offentlig skatteyderbetalt elendighed? Er det så vores opgave at "tvinge" frihed igennem?

Århus kommune tilbød 600 pensionister mulighed for privat madordning i stedet for den kommunale mad. Selvom folk fik penge for selv at købe hos private udbydere, som de i en pjece fik udpeget, så var det kun 11 pensionister, der tog imod friheden.¹⁹ Det kunne selvfølgelig skyldes, at pensionisterne i Thorkild Simonsens socialdemokratiske mønsterby Århus var indoktrineret til ufrihed. Men i Hørsholm har man lavet tilsvarende forsøg med frit valg. 85 pct. fastholdt det kommunale tilbud!

Selv private firmaer fra såkaldte liberale erhverv klager deres nød. De har tabt penge på at deltage i udliciteringer og gider ikke mere – konkurrencen er for hård, siger de.²⁰

Og så er det jo ikke nemt længere. Borgerne gider ikke have frit valg og bedre kvalitet. Virksomhederne gider ikke byde på opgaverne, da konkurrence er alt for hårdt. Skal vi ikke bare lade dem være og bruge vores kræfter på at lave noget andet end kæmpe for et friere samfund?

Mit svar er nej. Sagen er nemlig den, at den socialistiske salamimetode gennem årtier har fået lov til at dope befolkning og virksomheder. Det kræver en proces at få "rullet staten tilbage". Folk var modstandere af Storebæltsbroen før den kom, nu vil man aldrig af med den igen. Det samme gælder broen til friheden. Folk er utrygge ved, hvad friheden betyder – men når først de har fået den tilbage, så vil de aldrig opgive den igen.

Der er brug for nogle nødvendige ændringer:

- Ændring af lov om virksomhedsovertagelser
- Fjernelse af sociale krav i udbud
- Oprustning i borgerlige kommuner
- Ret til initiativ fra virksomhederne
- Liberalisering af markedet

Ændring af lov om virksomhedsovertagelser

Loven om virksomhedsovertagelser, der desværre er hjemlet i et EU-direktiv, skal ændres så vi kun opfylder direktivet minimalt. Loven påbyder en virksomhed at overtage de ansatte i den offentlige virksomhed, som udkonkurreres ved en licitation. Det betyder, at f.eks. ISS må overtage kommunale medarbejdere, hvis virksomheden vinder en licitation på rengøring eller børnepasning. Men disse medarbejders

loyalitet er jo henholdsvis hos kommunen og fagforeningen. Den private virksomhed overtager derfor stærkt demotiverede medarbejdere uden loyalitet over for deres nye arbejdsgiver. Derfor kan fagforeningerne nemt få dem til at ødelægge udliciteringen, og derfor er det så svært med succeshistorier. Medarbejderne skal afskediges fra den offentlige arbejdsgiver, der taber og så kan de søge ansættelse i den vindende virksomhed. En del af forklaringen på, at en privat virksomhed er billigere til en opgave kan jo også være, at f.eks. kommunalt ansatte er uduelige til deres job. Hvis den private virksomhed skal overtage uduelige medarbejdere, så går det galt. Den private virksomhed skal naturligvis have frihed til at ansætte, hvem de vil. Dermed får man et korrekt loyalitetsforhold og mere motiverede medarbejdere.

Men faktisk er Forbundet af Offentligt Ansatte (FOA) på vej mod at få reglerne strammet op. I en sag fra København har kommunalt ansatte IT-folk været overtaget af en privat virksomhed, som vandt en licitation. Nu er licitationsperioden udløbet og en ny licitation gennemført. Vindervirksomheden fra den første licitation taber i anden omgang og må så afskedige folkene. Nu vil FOA have indført regler om, at virksomheden, som vandt første licitation skal forpligtes til at beholde medarbejderne, selvom de taber den anden licitation! Igen er Jyllands-Posten fagbevægelsens talerør – nu hvor Aktuelt er lukket – og beskriver sagen som ”Ansatte fredløse ved udlicitering”.²¹ De glemmer nok en gang at fortælle, hvorfor sådanne fagforeningskrav vil bevirke, at intet udliciteres. Hvis en virksomhed først skal overtage modvillige kommunalt ansatte, når de vinder en licitation, og så siden hænge på medarbejderne i f.eks. fem år efter ved en ny licitation, så vil ingen privat virksomhed byde på noget som helst.

Fjernelse af sociale krav i udbud

De såkaldte sociale krav i udliciteringer er den nye modedille. Socialdemokraterne har fundet på, at hvis en virksomhed overhovedet må have lov til at byde ved en licitation, så skal virksomheden opfylde sociale krav. Det kan være, at de skal have ansatte med fleksjob, indvandrerbaggrund, handicap osv. Under en debat i Folketinget i foråret 2001 mente Venstres daværende indenrigspolitiske ordfører og nuværende indenrigsminister Lars Løkke Rasmussen, at hvis private skal leve op til sådanne sociale krav, så skal det offentlige også gøre det. Selvom det var smart tænkt, eftersom det offentlige jo er langt dårligere til at have f.eks. indvandrere, så går det ikke. En virksomhed skal vælges fordi den er bedst til en opgave og ikke fordi den har mange indvandrere ansat. Det er jo ganske nedværdigende for en indvandrer at vide, at hun kun er ansat i virksomheden for, at denne kan byde på licitationer. Folk med nedsat arbejdsevne som følge af fleksjob, handicap eller anden etnisk baggrund skal naturligvis i job, men vel at mærke fordi deres indsats efterspørges, og ikke fordi de danner figenblad for en virksomhed.

Oprustning i borgerlige kommuner

Borgerlige kommuner og amter – og dem er der blevet mange af efter kommunevalget i 2001 - må opruste på udliciteringsområdet. Men det kræver mod og mentalitetsændring hos mange kommunale folk. De skal holde op med at være bange for ”de røde” og i stedet stå fast. Alt for ofte afstår borgerligere politikere fra privatisering og udlicitering for ikke at få ballade i kommunen. En undersøgelse af professor Martin Paldam har da også vist at ”Venstre udliciterer sjældent”. I byrådsperioden 1997-2001 var det oftere socialdemokratisk styrede kommuner, ja selv SF, som foretog udliciteringer.²² Med en veltilrettelagt ”kampagne”, så man massivt udliciterer inden for samme område i alle kommuner på én gang, vil fagforeningerne og medierne ikke have kræfter til at kæmpe imod alle steder på en gang. Man kunne starte med alle opgaver fra teknisk forvaltning, så miljøområdet, dernæst børnepasning, så ældre-service, så økonomiafdelingen osv.

Ret til initiativ fra virksomhederne

Hvis politikerne ikke selv kan tage initiativet, så kan man i stedet håbe på at virksomhederne vil være med. I Stockholm har man vedtaget en særlig initiativret til håndværkere og andre virksomheder. Hvis f.eks. en elektriker vil skifte pære i alle kommunens lygtepæle, så kan han med et tilbud udfordre kommunen til en licitation. Lars Løkke Rasmussen har stillet en lignende ordning i Danmark i udsigt.²³ Selvom en del virksomheder i sløv ”kartel-søvn” næppe vil være aktive på området, så kan særligt mindre virksomheder have stor glæde af denne initiativret.

Liberalisering af markedet

Markedet skal liberaliseres. Når der ikke er flere fjernbusser i Danmark end tilfældet er, så skyldes det lovmæssige hindringer. Sådanne hindringer skal identificeres og ophæves, så konkurrence og markedsfrihed bliver muligt.

Hvis f.eks. en busvognmand overvejer at køre en bus over Storebælt, så skal han være opmærksom på følgende regler: ”Det er hensigten at trafikselskaber skal udbyde fem fjernbusruter, der løber frem til 2003. Og disse ruter må højst køre 15 dobbeltture i gennemsnit pr. dag. Det svarer til, at ruternes sædekapacitet over Storebælt højst kommer til at udgøre 3,5 pct. af DSB’s nuværende sædekapacitet”.²⁴ Den type bestemmelser dræber et hvert initiativ. Selvfølgelig skal alle busvognmænd have lov til at køre over Storebælt og på hvilke ruter de end måtte finde økonomi i.

VK-regeringen har da også med trafikminister Flemming Hansen i spidsen bebudet fri fjernbuskørsel. Branchen har dog ikke taget imod dette tilbud med begejstring. Faktisk vil de gerne have, at liberaliseringen kommer lidt i etaper, at der fortsat skal søges om tilladelser, og at der endelig ikke må gives tilladelser til to vognmænd på samme rute – konkurrencen skal jo ikke være alt for hård!

Privatisering er en nødvendighed. Ellers vil aktiviteterne blive udkonkurreret af globaliseringen og dårlig ledelse. OECD har allerede i 1997 i en rapport beskrevet forholdene således:²⁵ "Alle disse moderne krav til en virksomhed og dens ledelse bliver ikke tilfredsstillet af offentligt ejede virksomheder. Forventningen om, at offentligt ejede virksomheder kan overleve i et marked er derfor forkert. Offentligt ejede virksomheder vil aldrig kunne virke på markedsvilkår, fordi markedsvilkårene har ændret sig meget de senere år. Tilbage vil der derfor kun være skatteydernes subsidiering for at holde offentlige virksomheder kørende, eller ordrer fra politiske venner i andre offentlige sektorer.

Forestillingen om, at en statsvirksomhed kan virke på markedslignende vilkår, eller at staten gennem aktieejerskab kan drive en virksomhed er naiv i fremtiden. Tværtimod må politikerne give slip, overlade ledelsen til professionelle ledere, og sikre mest mulig markedsintegration for virksomheden. Den vigtigste politiske opgave er dog ikke kun at privatisere statens virksomheder, men i mindst lige så høj grad at fjerne hindringer for, at virksomheden og dens konkurrenter, nationalt og internationalt kan virke i et frit marked."

Der kan opstilles en fem-punktsplan for hvad der skal til for at få succes med privatisering og udlicitering:

1. Der skal være veldokumenteret statistik på området for udlicitering og privatisering. Sådant statistik skal renses for gensidige kommunale opgaveløsninger m.v. Disse tal skal også give præcise oplysninger om hvad udlicitering har kostet, hvad der er sparet osv.
2. Beslutningskompetencen skal ændres i kommunerne. I stedet for, at byrådet blot vedtager at udlicitere, og så overlader forløbet til forvaltningen, så skal andre tage over. 70 pct. af alle forvaltningsledere i kommunerne mener nemlig ikke at der kan udliciteres noget hos dem. Så får man jo ikke positivt medspil, når de får opgaven pålagt.
3. Der må rejses værn mod de stærke faggrupper og fagforeninger. Politikerne må ofte vælge mellem en effektiv kommunal drift eller tilfredse vælgere. Derfor kan opgaven med udlicitering flyttes politikerne af hænde, så de ikke er bange for at miste vælgere.
4. Områder til udlicitering skal dereguleres. Alt for ofte lægges der hindringer i vejen for fri konkurrence. Byrådet vil jo gerne "beholde opgaven i kommunen" eller få "byens" håndværkere til at løse opgaven. Det går ikke for det giver ikke fri konkurrence.
5. Politikerne må holde op med at indgå overenskomster med de offentligt ansatte, som hindrer personalereduktioner, tilpasning og udlicitering. Og de må ikke love de ansatte, at ingen fyres for den private virksomhed overtager alle ansatte. Det giver ro her og nu, men er starten på en udliciterings fiasko.

Når fagforeningerne og pressen så aktivt fremviser eksempler på, at private virksomheder begår fejl, så må en del af argumentationen for privatisering og udlicitering være at påvise, at i kommunal eller anden offentlig regi løses opgaverne bestemt ikke fejlfrit. Når den kommunale "Hjemmehjælp glemte død mand"²⁶ eller når personalet i Københavns amt, ydmyger handicappede under bad og toiletbesøg,²⁷ så skal det frem.

Der er også brug for fokus på den succes, der er for privat drift. Selvom offentlige skove udgør 30 pct. af Danmarks areal, så foretrækker fugle at yngle i de private skove. Det har Dansk Ornitologisk Forening nødtvunget erkendt.²⁸

Det er dog ikke kun i Danmark, at det offentlige sidder på enorme arealer skov, der nemt kan sælges til private. U.S. Forest Service og The Bureau of Land Management er offentlige virksomheder, der ejer 375 millioner hektar skov og landbrugsjord. Selvom der er store indtægter fra salg af tømmer og kvæg, så formår denne offentlige virksomhed at tabe over 1 mia. dollars om året. Det er blevet vurderet af Reason Foundation, at alle de offentligt ejede skove og landbrugsjorde kan gøres kommercielle. Derfor er det blevet foreslået at sælge ud af skovene og landbrugsjorden over en ti-årig periode. Salget kunne indbringe de føderale myndigheder mindst 160 mia. dollars. Miljøhensyn vil kunne varetages gennem restriktioner på de solgte arealer.²⁹

Herhjemme har miljøminister Hans Christian Schmidt foreslået, at kommuner skal have adgang til at sælge kommunalt ejet jord, herunder stykker af skov, til private. Det fik dog straks den konservative rådmand i Århus, Poul B. Skou til at erklære, at det aldrig kan komme på tale at sælge af de kommunale skovarealer i Århus kommune. Så behøver socialisterne jo end ikke mene noget.

Der er masser af områder at tage fat på, også nogle der er lidt "skæve" i forhold til den klassiske privatiseringsdebat.

Strandfogederne langs den jysk vestkyst blev af Trafikministeriet (under SR-regeringen) pålagt en besparelse på 200 stillinger. Det brokkede de sig så højt over, at det blev opgivet. Strandfogederne får 1.800 skattepligtige kroner i kvartalet og så får de 1/3 af indtægten fra salg af strandingsgods, men det giver sjældent mere end 30.000 skattepligtige kroner om året. Retten til at gå på strandene er reguleret med en lov fra 1895.³⁰ Men i stedet for at have disse trafikministerielt ansatte fogeder, så kan opgaven blot sælges til det firma, som byder højest.

I Australien er opgaven med at udstede pas blevet udliciteret. Opgaven blev vundet af det semiprivaliserede Australia Post på en fem-årig kontrakt. Der er ingen argumenter for, at politiet skal have monopol på denne opgave. Lad dog et privat firma lave disse pas på en koncession.

Forsvaret beder om, at flere af deres opgaver udliciteres. Forhenværende forsvarschef Christian Hvidt peger på, at alt muligt fra cafeteriedrift til bygningsvedligeholdelse osv. kan udliciteres. Forsvaret har over 9.000 civile ansat til opgaveløsninger, som private kunne byde på og vinde i licitation.³¹ Fordelen kan være at opgaven bliver løst bedre og der er penge at spare.

Under Toni Blair i Storbritannien er der gennemført mange privatiseringer ved hjælp af Build Operate Transfer-principet (BOT) og Private Public Partnership-projekter (PPP). Mere end 400 PPP-projekter er gennemført. Det gælder i særlig grad inden for sygehuse og fængsler. I Danmark skal der bygges et nyt fængsel i Horsens. Det koster 403 mio. kr. at bygge og har plads til 180 indsatte. Det bliver et privat byggefirma, som bygger selve bygningerne. Men resten er fortsat i statslig drift.³²

Godt nok foreslog den konservative retsordfører, Helge Adam Møller, at fængselsvæsenet kunne privatiseres. Men under en time senere dementerede den konservative partiformand Bendt Bendtsen, at det nogen sinde kunne komme på tale.³³

Der er meget at gøre endnu for at få privatiseret og udliciteret i Danmark. Den største opgave er at få gjort området til noget positivt, som hverken borgere, virksomheder eller borgerlige politikere er bange for.

Referencer

¹ Berlingske Tidende 25.7.2001

² Børsen, 29.9.1999

³ Policy Review, Fall 1988, nr. 46, Robert W. Poole Jr., Stocks Populi

⁴ Børsen, 27.4.2000

⁵ Finansudvalgets samråd med Fødevareministeren, talepapir fra 26.4.2000

⁶ Ritzau, 20.7.2000

⁷ Morgenavisen Jyllands-Posten, 23.8.2001

⁸ Morgenavisen Jyllands-Posten, 21.12.2001

⁹ www.kto.dk

¹⁰ Ritzau, 4.10.2001 – Ritzau, 16.10.2001 – Jyllands Posten, 5.10.2001

¹¹ Politiken, 1.3.2000

¹² Bertel Haarder, Midt i en klynketid, Forum 1980

¹³ Economist, 26.5.2001

¹⁴ Danske Kommuner nr. 1, 2001

¹⁵ Morgenavisen Jyllands-Posten, 24.8.2001

¹⁶ Morgenavisen Jyllands-Posten, 22.12.2001

¹⁷ Morgenavisen Jyllands-Posten, 19.10.2001

¹⁸ Børsen, 7.12.2001

¹⁹ JP Århus, 4.7.2001

²⁰ Morgenavisen Jyllands-Posten 21.1.2002

²¹ Morgenavisen Jyllands-Posten, 20.12.2001

²² Morgenavisen Jyllands-Posten, 20.12.2000

²³ Morgenavisen Jyllands-Posten, 10.1.2002

²⁴ Konkurrenceredegørelse 1999

²⁵ Post-Privatisation Corporate Governance, OECD, Karla Brom, 1997

²⁶ Morgenavisen Jyllands-Posten, 8.8.2001

²⁷ Ritzau, 23.10.2001

²⁸ Ritzau, 5.9.2001

²⁹ Policy Review, Fall 1988, nr. 46, Robert W. Poole Jr., Stocks Populi

³⁰ Ritzau, 19.9.2001

³¹ Morgenavisen Jyllands-Posten, 13.11.2000

³² Morgenavisen Jyllands-Posten, 11.12.2001

³³ Ritzau 7.11.2001 kl. 21:09 og 21:34

Historien om DDT og den ”danske holdning”

Frederik Schmidt sætter i denne artikel spørgsmålstegn ved rimeligheden i den omfattende regulering af sprøjtemidlet DDT - et pesticid, der er blevet beskyldt for at være årsag til en række sygdomme, herunder kræft. Ifølge Schmidt er beviserne mod DDT ikke overbevisende, ligesom kritikken synes uberettiget i lyset af, at DDT redder tusindevis af menneskeliv i fattige lande. Derfor nytter det ikke at forbyde stoffet før der findes et realistisk alternativ, mener forfatteren.

Af stud.scient. Frederik Schmidt

DDT, 1,1,1-trichloro-2,2-bis-(p-chlorophenyl)ethane er et syntetisk pesticid, som blev lavet første gang i 1939. Dets anvendelse som insecticid efter 2. verdenskrig fik betydning for både landbrug og bekæmpelse af tyfus og malaria i verden og blev også anvendt i Danmark indtil 1984, hvor skovbruget var de sidste til at anvende det mod snudebiller.¹ Det blev meget hurtigt populært pga. dets store giftighed overfor insekter samt dets simple og billige fabrikationsmåde. På et tidspunkt blev DDD (en anden form for DDT) endda anvendt til behandling af kræft i binyren.² På verdensplan blev DDT markedsført som det helt store vidundermiddel, hvilket hurtigt viste sig i store stigninger i landbrugsproduktion og fald i antallet af tyfustilfælde (spredes bl.a. af lus) og malaria tilfælde (spredes af Anopheles myggen).

I 1962 udkom en bog ”Silent Spring” af Rachel Carson, som blev startskuddet til miljøbevægelsen, som vi kender den i dag. I bogen udtrykte forfatteren stor bekymring over menneskets (industriens) behandling af naturen og deriblandt anvendelsen af pesticider (DDT), som dræber af naturen. Der blev lavet en del undersøgelser, og der gik da heller ikke længe før ”forskere” kom med tre hovedanklager mod DDT:

1. DDT er kræftfremkaldende.
2. DDT ophobes i fødekæden og forårsager tynde æggeskaller hos specielt rovfugle, hvilket resulterer i nedgang i truede fuglebestande.
3. DDT har en lang halveringstid, dvs. er lang tid om at blive nedbrudt af organismen og i naturen.

Den første anklage: DDT er kræftfremkaldende

Det blev hurtigt moderne at beskyldte DDT for at være kræftfremkaldende. Alligevel har det været uendelig svært at finde beviser på noget sådan, med mindre man i et laboratorium fodrede forsøgsdyr med doser adskillige 100.000 gange større end selv folk, der arbejdede med DDT nogensinde blev udsat for. Faktisk lavede man også forsøg på mennesker, hvor man afprøvede stoffets giftighed.

Et studium af dosiseffekt forhold i USA viste, at mennesker ved enkeltdoser på 6 til 10 milligram DDT pr. kilogram fik hovedpine og kvalme, men at symptomerne forsvandt efter 24 timer. Det forsøg er naturligvis kun interessant, hvis man blev udsat for en kortvarig forgiftning. Derfor lavede man også forsøg med længere tids eksponering. Her lod man mennesker indtage 0,31 to 0,61 mg DDT pr. dag i op til to 21 måneder uden nogen form for symptomer. Dette skal sammenlignes med et anslået indtag i en almindelig husholdning på 0,000032 mg DDT pr. dag (1981) – altså 10.000 gange lavere end i forsøget.³

Nu kan man selvfølgelig påpege, at man helst skal kunne tåle stoffet gennem et helt liv, men det retfærdiggør ikke en faktor 10.000. Det siger lidt om hysteriet, der fulgte i kølvandet på det faktum, at man overhovedet var i stand til at måle DDT andre steder end dér, hvor man havde spredt det. En del af kræftanklagen udmøntede sig specifikt i, at DDT skulle have en østrogen-effekt og være med til at forårsage brystkræft hos kvinder. Denne hypotese er følgende blevet afvist af nyere undersøgelser af blodprøver aflagt af 240 forsøgspersoner i 1976.⁴

Den anden anklage: DDT ophobes og forårsager tynde æggeskaller hos fugle

DDT er svært opløseligt i vand og bindes primært til fedtvævet i levende organismer. Når et dyr fortærer et andet, vil DDT-rester hos byttedyret overføres til rovdyret og kun langsomt udskilles. Dvs., at jo højere et dyr befinder sig i fødekæden, jo højere koncentration af DDT vil kunne måles.

Man kædede hurtigt dette fænomen sammen med fundet af tynde æggeskaller og konkluderede, at dette måtte skyldes DDT. Der var bare et enkelt problem. Tynde æggeskaller var et fænomen, som havde eksisteret 47 år før DDT overhovedet blev introduceret. Før DDT blev anvendt, var begrundelsen på tynde æggeskaller mangel på calcium, hvilket også er en mere sandsynlig forklaring, da det er hvad æggeskallerne består af.⁵

Den 3. anklage: DDT nedbrydes kun langsomt

DDT bindes hårdt til det øverste jordlag og nedbrydes kun langsomt. Dette er selvfølgelig problematisk, hvis den første og anden anklage var korrekt. Men da DDT kun vil findes i koncentrationer mange tusinde gange lavere end den påviseligt skadelige dosis på mennesker, ja så forbliver et forbud et slag i luften.

DDT idag

Da myndighederne i Europa og USA i 1970'erne og 1980'erne gav efter for de mange anklager og forbød anvendelsen af DDT i Europa og USA, advarede industrien mod den økonomiske og sundhedsmæssige risiko. Der indtraf dog aldrig nogen større katastrofe, da der hurtigt kom andre produkter, som kunne erstatte DDT på markedet for landbrugssprøjtemidler. Malaria vedbliver dog med at være et stort problem, bare ikke i de lande, som påberåber sig at være foregangslande på miljøområdet (heriblandt Danmark).

Faktum er, at DDT i dag stadig er det eneste realistiske alternativ til bekæmpelse af malaria i mange fattige lande. Dette anerkendes også af WHO: "DDT still has an important role to play in saving lives and reducing the burden of malaria in some of the world's poorest countries, states the World Health Organisation (WHO)."⁶

Malaria er stadig i dag en af de sygdomme, som resulterer i stor fattigdom og nød. Det er derfor et udtryk for dobbeltmoral, når nogle lande vil gennemføre et verdensforbud mod DDT inden realistiske alternativer er opnået. I øjeblikket arbejdes på en verdenstraktat, som skal forbyde DDT. Der er dog undtagelser som imødekommes af WHO: »A premature shift to less effective or more costly alternatives to DDT is likely to be unsustainable. Countries need time and resources to evaluate and select alternatives that are locally appropriate and sustainable. In the meantime, they require the reassurance that DDT can be used, if needed, to protect human lives. This is simply good planning, and good planning needs time and cash."⁷

På den seneste konference mellem 120 lande i Johannesburg den 4.-9. december 2000 var DDT da også en af undtagelserne i en ny konvention, som forbyder og begrænser anvendelsen af en række stoffer (de såkaldte POP-stoffer, heriblandt DDT).

Afslutning af debatten

Da det kom frem, blev DDT markedsført som det nye vidundermiddel. Efter det var blevet anvendt en del år, blev det pludselig hængt på korset som en menneskeskabt plage, som var skyld i tynde æggeskaller, kræft osv. Det eneste reelle problem ved DDT er, at det er blevet brugt på en måde, som har skabt resistens* hos de insekter, man søger at udrydde. I lyset af de mange mennesker, som er blevet reddet af DDT (dvs. reddet fra malaria eller tyfus), har DDT absolut været med til at øge livskvaliteten og har ikke bevist sig som skadeligt som påstået. I den forbindelse må

man sige, at man havde ret første gang. DDT var et vidundermiddel, og det værste, der kan siges i dag, er, at det er blevet forældet visse steder pga. af resistens samt udviklingen af nye midler, som dog er dyrere.

DDT vedbliver derfor med at være vidundermidlet, når det gælder fattige malariaplagede lande. Det er svært rationelt at argumentere for et verdensforbud. Man skal derfor søge realistiske alternativer til DDT som billigt og effektivt bekæmpelsesmiddel, før man forbyder anvendelsen, såfremt man politisk vil afskaffe det. Alt andet vil være umenneskeligt, da millioner af mennesker dømmes til død og sygdom, og det primært af lande, som har deres på det tørre heriblandt Danmark, som mener at have råd til at handle efter det såkaldte "forsigtighedsprincip".

Forsigtighedsprincippet foreskriver, at selvom man ikke har 100 pct. teknisk og videnskabeligt grundlag for et stofs giftighed eller farlighed, må det ikke hindre, at man laver en international regulering, hvis man har mistanke om stoffets virkninger. Det indebærer mere eller mindre automatisk regulering, da man aldrig er 100 pct. sikker på noget. Dermed får "forsigtighedsprincippet" - læs Miljøministeriet - et carte blanche-argument for ethvert indgreb, som ikke behøver teknisk eller videnskabeligt grundlag. Fremover skal forsigtighedsprincippet også gælde for internationale reguleringer udstukket af bl.a. Danmark. Derfor kan man kun sige, at DDT heldigvis overlevede også denne runde i Johannesburg.

* Resistens kan her være genetisk resistens, som gør myggen i stand til at tolerere højere doser af DDT eller adfærdsresistens, hvor myggen i stadig større grad undviger områder med DDT. Den førstnævnte er umiddelbart den mest uheldige, idet kun opfindelsen af nye midler kan løse problemet. Resistens opstår ved længerevarende påvirkninger af lave doser DDT, som giver bedst mulighed for naturlig selektion.⁸

Referencer:

Alle de her listede referencer er sat på som internetreferencer og er ikke alle stamkilder.

1. <http://www.nip.dk/dagsor/umt/um071196/10.htm>
2. <http://www.atsdr.cdc.gov/ToxProfiles/phs8908.html>
3. <http://www.atsdr.cdc.gov/ToxProfiles/phs8908.html>
4. <http://www.junkscience.com/news/kolata2.html>
5. http://www.sciencenews.org/sn_arc98/4_25_98/fob2.htm
6. <http://mosquito.who.int/docs/DDT%20REL.html>
7. <http://mosquito.who.int/docs/Press%20Release%20WHO-15.htm>
8. <http://www.ihh.kvl.dk/htm/kc/genetik/1/1/tsld004.htm>

Robert Nozick R.I.P.

Robert Nozick døde 63 år gammel efter at have virket som professor i filosofi på Harvard University. Han var en af de mest betydningsfulde amerikanske liberale tænkere i anden halvdel af det 20. århundrede. Hans indflydelse strakte sig langt ind i politiske kredse i blandt andet USA, England og Danmark. Chresten Anderson skriver nekrolog.

Af Chresten Anderson

I slutningen af januar døde to prominente personer, den ene var den liberale filosof og professor ved Harvard University Robert Nozick, og den anden var den verdensberømte børnebogsforfatter Astrid Lindgren. Grunden til at Nozicks død ikke fik nogen nævneværdig medieomtale var muligvis, at Astrid Lindgren døde stort set samtidigt, men det kunne også være at kendskabet til Nozick i Danmark desværre ikke er særlig stort i Danmark.

Personligt hørte jeg første gang om Nozick sommeren 1995 på et kursus i Konservativ Ungdoms, da Morten Carmel underholdt om ideologier og konservatisme. Havde det ikke været for Morten Carmels indlæg, kunne jeg have forsat i lykkelig uvidenhed om Nozick indtil jeg begyndte på at læse statskundskab. Og selv her ville mit kendskab til Nozick næppe have været øget markant. Havde jeg valgt et andet studie, kunne jeg sikkert været gået igennem hele min tilværelse uden overhovedet at høre navnet Robert Nozick.

Det er en skam, for Nozick var en af det forrige århundredes største filosoffer, og han formåede at skrive på en måde som er tilgængelig for alle. Nozick døde den 23. januar om morgenen, kun 63 år gammel. Han havde fået konstateret mavekræft i 1994.

Hvem var Robert Nozick?

Nozick var kendt og respekteret for hans intellekt og hans engagement både som forfatter og som lærer. I de mange nekrologer, som blev skrevet over ham i USA, blev han beskrevet som værende åndsfrisk til det sidste. Hans sidste bog, *Invariances: The Structure of the Objective World* (2001) blev da også udgivet så sent som oktober sidste år.

Nozicks ven Alan Dershowitz¹ beskrev på et tidspunkt Nozick som »en universitetsprofessor når de er bedst. Han underviste alle i alle akademiske discipliner. Han var en vidunderlig lærer, som konstant genovervejede gamle konklusioner og delte nye ideer med studerende og kollegaer. Hans unikke filosofi har øvet indflydelse på generationers af læsere og vil fortsat influere kommende generationer.«

Hans første bog *Anarchy, State and Utopia* (1974)² er nok det værk, som han er bedst kendt for. I bogen argumenterede

han på fremragende vis for minimalstaten, som den størst tilladelige stat. Bogen transformerede ham, noget modvilligt, fra en noget ukendt filosofi professor til berømt ideolog og teoretiker for en politisk bevægelse.

Bogen var skrevet som en kritik af John Rawls' *A Theory of Justice* (1971), som er et filosofisk forsvar for den bureaukratiske velfærdsstat og dens ret til at omfordele samfundets goder og hjælpe de fattige.

Nozick argumenterede i *Anarchy, State and Utopia*, at individuelle rettigheder er de centrale og, at den eneste retfærdige stat er minimalstaten, som udelukkende skal sikre mod vold, tyveri og håndhæve kontrakter. Bogen vandt Nozick en lang række priser. Udover priserne som *Anarchy, State and Utopia* gav ham, modtog Nozick en mængde andre hæderspriser og var tilknyttet en lang række prominente institutioner.

Nozick havde oprindeligt været at finde på den yderste venstrefløj, men i forbindelse med sine studier var han konverteret til liberalismen, da han læste Hayek og Friedman. Nozick beskrev sin udvikling således: »Først tænkte jeg, 'det er ikke særlig gode argumenter', men som jeg fortsatte med at sætte mig ind i sagerne blev jeg mere overbevist. På et tidspunkt tænkte jeg, 'Ok, argumenterne for kapitalisme er de bedste, men det kan kun være dårlige mennesker som er tilhængere af det system.' På et eller andet tidspunkt var både mit hjerte og mit sind af samme overbevisning.«

Nozick blev aldrig helt tryk ved billedet af ham som en højrefløjsideolog. I en artikel har han sagt, at »højrefløjen kan godt lide argumenterne til fordel for markedet, men kan ikke rigtigt lide argumenterne for individuel frihed når det kommer til bøssers rettigheder – jeg ser det mere som et hele.«

Uanset om man var enig eller uenig med de politiske implikationer af Nozicks bog, så var stort set alle enige om at Nozick forstod at skrive på en måde, som var tilgængelig. Hvilket må siges at være en særdeles unik evne inden for filosofi, som ellers er kendt for snørklet sprog.

Trods for berømmelsen og indflydelsen som *Anarchy, State and Utopia* gav ham, kastede Nozick sig over et helt andet område i hans næste bog *Philosophical Explanations* (1981). Dette behov for intellektuelt at være på farten kom til at kend-

etegne hans karriere. Han skrev om mange forskellige emner og han underviste kun én gang i det samme fag.

Selvom der ikke kan herske tvivl om vigtigheden af Anarchy State and Utopia synes jeg personligt, at hans »Why Intellectuals Oppose Capitalism«³ er mindst lige så vigtig for dette selskab.

I artiklen giver Nozick sit bud på hvorfor, der er relativt mange af intelligentsiaen, som er at finde på venstrefløjen. Han definerer gruppen »intelligentsia« relativt bredt som de såkaldte »ordsmede« eller hvad man kan kalde for meningsdannere. Det er folk som forfattere, journalister, embedsmænd og lign. Selvom disse meningsdannere nyder godt af den frihed, som det kapitalistiske samfund giver dem, er de stadig modstandere af ideen.⁴ Nozick mener, at de intellektuelle igennem deres uddannelse blev modstandere af det kapitalistiske system, som belønner helt andre dyder end de besidder. I uddannelsessystemet derimod blev de belønnet for at være de kloge og dygtige, de blev uddannet i et meritokrati. I det kapitalistiske samfund bliver andre dyder også belønnet og det er ikke altid den klogeste, som vinder. Det skaber ifølge Nozick en hvis modvilje og skepsis hos de intellektuelle mod det kapitalistiske system.

Det kan der være noget om, og artiklen er bestemt værd at læse, hvis man ikke har gjort det før.

Desværre har vi ikke længere Nozick iblandt os til at komme med skarpe analyser og argumentere for et friere samfund, men i Danmark kan vi jo starte med at udbrede kendskabet til ham til at starte med.

Ære være hans minde.

Noter

¹ Alan Dershowitz er juraprofessor ved Harvard University.

² Nozick, Robert (1974); "Anarchy, State, and Utopia", Basic Books, 1974.

³ "Why Do Intellectuals Oppose Capitalism?" which originally appeared in The Future of Private Enterprise, ed. Craig Aronoff et al. (Georgia State University Business Press, 1986)

⁴ Nozick anerkender at modstanden mod kapitalisme fra intellektuelle også er at finde fra højrefløjstænkere, men det er primært på venstrefløjen disse meningsdannere er at finde.

Anmeldelse

Junk Science Judo: Self-Defense against Health Scares & Scams af Steven J. Milloy. The Cato Institute: Washington, DC, 2001. USD \$18.95.

Af Chresten Anderson

Dette er bogen for enhver som ønsker at lære selvforsvar, ikke selvforsvar imod voldsforbrydere, men imod dommedagsprofeter. I 12 nemme lektioner gennemgår Steven Milloy kunsten bedre kendt som Junk Science Judo.

Men hvad er Junk Science? Milloy definerer det som:

»Fraud. In a sentence, it's faulty scientific data and analysis used to advance a special interest« (p.1). Da jeg gik i gang med bogen ville skæbnen, at jeg fik testet mine ny erhvervede evner med det samme. Det stod således at læse på Politikens internetavis, at transfedtsyre er årsag til hjertestop, og få timer senere havde to SF'ere allerede været ude med krav om regulering af området.

Men hvordan mestres denne særprægede selvforsvarskunst?

Det er ikke så svært, som man tror. Det kræver blot, at man kender til »(1) the basic process of science and (2) the modus operandi of the Junksters« (p. 5). Steven Milloy gennemgår systematisk, om end lidt overfladisk, de to krav.

Bogen er skrevet, så den er både oplysende og underholdende. Den er relativt letlæselig, hvilket ganske givet er bevidst. Den kunne nemt uddeles til samtlige gymnasieelever for at lære dem den form for judo. Den er god at have liggende som opslagsværk, når man ser nyheder eller læser avis.

»Hvad var det nu lige Milloy sagde?« Men for dem som har en mere akademisk interesse er bogen blot underholdende. Det er en god introduktion til de af os, som er klar over dommedagsprofeternes behov for at forurene vores hverdag med krav om regulering.

Milloy gennemgår en række populære myter om ødelæggelse af miljøet. Han afviser således at DDT er kræftfremkaldende, at USA's største atomulykke - den såkaldte Three Mile Island - var en katastrofe af enorme proportioner. På samme måde påviser han at ulykken i Tjernobyl er stærkt overdrevet. Den største ulykke som følge af de to ulykker er, at A-kraft ikke længere var politisk plausibelt.

For dem som ikke får læst bogen, så er de tolv lektioner disse: (1) Know Thine Enemy; (2) Show Me the Science!; (3) Statistics Aren't Science; (4) Epidemiology is Statistics; (5) Size Matters; (6) Beat Statistics with Statistics; (7) Big Numbers Mean Big Lies; (8) Boycott Bioassays; (9) Exposure isn't Toxicity; (10) Mind the Myths; (11) Tricks Are for Kids og endeligt (12) Know Your Friends.

Det er bestemt til at gå til og bogen kan snildt læses på et par timer, men den er nu også mere anvendelig som et introduktionskursus eller som en genopfriskning af hvad videnskab er. Især er bogen anvendelig når den bruges som opslagsværk. Det skal dog understreges, at bogen er meget let tilgængelig og noget overfladisk, så man skal ikke forvente at blive hverken statistikker eller sundhedsmedicinere, når den er læst.

Bidragydere til dette nummer

Chresten Anderson, bach.scient.pol. fra Københavns Universitet, har arbejdet ved Cato Institute i Washington, DC, og skriver speciale ved Københavns Universitet om miljø og marked.

Kim Behnke er tidligere medlem af Folketinget for Fremskridtspartiet og Frihed 2000. Han har før bidraget til dette tidsskrift og er bl.a. forfatter til bøgerne Privatiseringer - den danske model (1990) og Samfund uden stat (1992).

Pernille Johansson, stud.scient.pol. fra Københavns Universitet, er sekretær for Selskabet Libertas. Efter udlandsophold i Østen skriver hun speciale ved Københavns Universitet.

Gerard Radnitzky, ph.d. fra Göteborgs Universitet, er professor emeritus på Trier Universitetet. Han er medlem af Mont Pelerin Selskabet og forfatter til en stor mængde artikler og bøger indenfor videnskabsteori og politisk filosofi. Han er modtager af Selskabet Libertas' Adam Smith Pris 2002.

Frederik Schmidt, bach.scient. fra Københavns Universitet, læser til kandidateksamen i biologi på Københavns Universitet.

Nyt layout

Med årets andet nummer af Libertas er der sket en række ændringer i bladets udseende. Tidsskriftets layout er blevet moderniseret og gjort lettere, hvilket bl.a. skyldes, at skrifttypen er skiftet fra Garamond til Helvetica. Samtidig er der kommet lidt mere luft på siderne, så læsevenligheden er blevet øget. Forsiden har også ændret udseende, så der nu er plads til billeder eller en større overskrift. Det nye layout skal ses i sammenhæng med de løbende fornyelser af Libertas' offentlige profil. I starten af året fik selskabet en ny hjemmeside og et elektronisk nyhedsbrev. Nu er tidsskriftet således også blevet fornyet.

I redaktionen er Kristoffer Bohmann, Hans Christian Hansen, Nicolai Heering og Niels Kristian Schmidt trådt ud.

Besøg Libertas på internettet og tilmeld dig nyhedsbrevet: www.libertas.dk

Selskabet har fornyet sin profil på internettet og skabt en ny hjemmeside.

Udover et nyt design, er en af de vigtigste fornyelser er, at der nu er kommet et elektronisk nyhedsbrev som jævnligt informerer om artikler, hjemmesider, hændelser, aktiviteter i Libertas og andre steder. Nyhedsbrevet er tilgængeligt for alle, der ønsker at modtage det. Redaktør er Mikkel Krogslund som meget gerne modtager bidrag, nyhedsbrev@libertas.dk. Tilmelding til nyhedsbrevet sker på hjemmesiden.

Derudover er alle numre af tidsskriftet Libertas fra nr. 1 til det seneste nummer nu tilgængelige på hjemmeside.

Bemærk at Libertas-listen fortsat vil eksistere som et diskussionsforum, hvor det er muligt uden redaktionel indblanding at offentliggøre egne bidrag til debatten. Listen er kun åben for medlemmer. Til- og framelding til listen sker via en mail til: webmaster@libertas.dk.

Kommentarer vedr. hjemmesiden kan sendes til webmaster, Asbjørn Nørgaard, webmaster@libertas.dk.